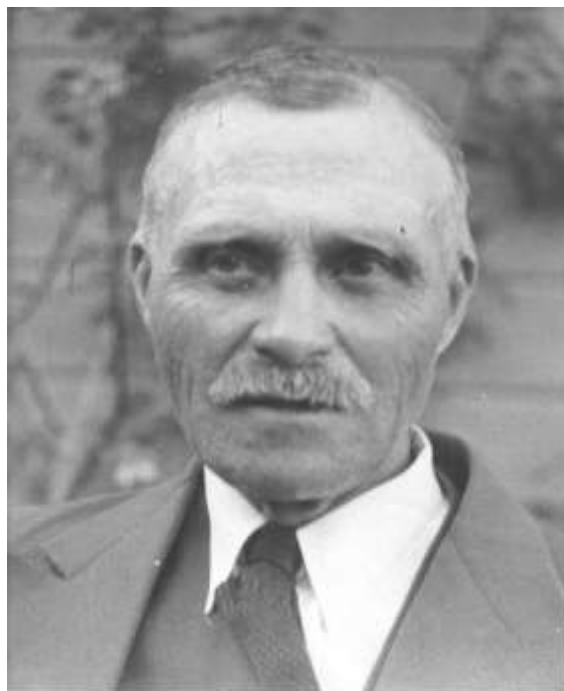

John Lausnes

En ankermann i arbeiderbevegelsen

John H. Stamnes

Namsos oktober 2025

John Lausnes¹
En ankermann i arbeiderbevegelsen
John H. Stamnes

---

¹ John brukte flere etternavn. Da han giftet seg i 1898 med Sanna Pedersdatter fra Grong ble navnet John Ditlev Tobiassen brukt. Det ser ut til at han brukte Lausnes som etternavn fra den tid han ankom Namsos.

Forord

I dette arbeidet har jeg forsøkt å ta vare på en del spor etter en markant og respektert fagforeningsmann, og dermed bevart en «stubb» av vår kollektive historie eller hukommelse om man vil. Første gang jeg fikk høre om John Lausnes var av min far Kåre Stamnes som vokste opp i nabohuset til Thomas, bror til Lausnes, og fikk derigjennom mye kontakt med familien.

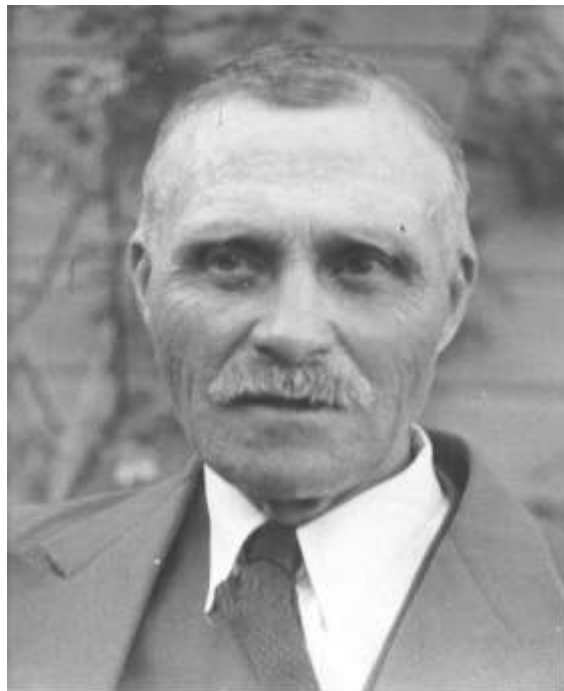
Det er mitt håp at dette arbeidet som har tatt lang tid å gjennomføre, gir en forsvarlig skildring av deler av John T. Lausnes sitt liv. Jeg synes det er stas og viktig å ta frem en av dem som virkelig sto for noe, og gjennomførte det. Jeg vil takke alle de som har bidratt til denne historien. Selvfølgelig har de ikke noe ansvar der jeg kommer til kort.

Innhold

1.0 Innledning.....	1
2.0 Oppvekstforhold i Flatanger.....	2
3.0 John møtte Sanna	7
4.0 På saga i Namsos.....	9
5.0 Fagforeningsarbeid og andre oppdrag.....	11
6.0 Stifting av Namsos Arbeiderorganisasjon	13
7.0 Arbeiderne i Namsos lot seg inspirere.....	14
8.0 Resultatet ble etablering av Namsos Arbeiderparti	19
9.0 Folkets Hus.....	24
10.0 Avisenes betydning.....	25
11.0 Splittelsen i Arbeiderpartiet.....	27
12.0 Forsyningskrise, arbeidsløshet og nødsarbeid.....	29
13.0 1. og 17. mai.....	33
14.0 Samvirkeideen ble viktig for arbeiderbevegelsen	34
15.0 Fritid.....	37
16.0 Arbeiderbevegelsens syn på kristendom	39
17.0 Pensjonist	40
18.0 Person og karakteristikk	41
19.0 Hvem identifiserte John Lausnes seg med, og hvem inspirerte?	48
20.0 Sanna	49
21.0 John T. Lausnes døde	50
22.0 Kritiske betraktninger.....	51
23.0 Litteratur det er bygd på i denne fremstillingen.....	54
24.0 Vedlegg.....	57

1.0 Innledning

Flere sentrale personer var aktive innen arbeiderbevegelsen i Namsos i de første tiårene etter 1900- tallet. Her har jeg gjort et forsøk på å løfte en av de mest markante, nemlig John Lausnes, som viet sitt liv til bevegelsen, og brøt opp nytt land i en vanskelig periode for land og folk. Han bar i seg ideen om et bedre samfunn som klarte å fordele godene på en bedre og rettferdigere måte. Gjennom sitt virke ble han en av de som har klart å formidle hvordan arbeiderbevegelsen har vært med å prege folks hverdag.^{II} I en verden med stadig sterkere fokus på enkeltindividets «å være sin egen lykkes smed» så representerte han noe annet, noe vi har mistet, eller kan synes å mangle i dagens samfunn. Lausnes var en representant for det å stå sammen kollektivt og ikke fire på standpunkter som man mente var mest riktige for alle. John Lausnes sto som motvekt til en utopisk forbruksmentalitet og materialisme alle vet vil ha en ende. Han ble en tydelig representant for utsagnet «*Stå for noe, eller så faller du for alt*».

John T. Lausnes som godt voksen

---

^{II} Det var nok ikke tilfeldig at fag og arbeiderbevegelse valgte John T. Lausnes som den rette fortelleren når Edvard Bull kom til Namsos i 1955 for å intervju en som kjente det miljøet godt. Det var fagforeningsfolk som hjalp Bull med å finne de rette fortellerne. Selve intervjuet kan leses i Bull, E. (1955) *Arbeidsfolk forteller*. Oslo: Tiden Forlag.

John Tobiassen Lausnes var født på Lauvsnes i Flatanger den 27. juli 1877, og ble konfirmert 11. september 1892, med meget gode kristendoms-kunnskaper. På slutten av folkeskolen fikk han Ole Konrad Ribsskog som lærer.^{III} Hans far var Tobias Larsen Løfsnes f. 1843 i Beitstad. Han ble i 1875 gift med Anne Telise Gabrielsdr. f. 1857 på Schelde i Flatanger.^{IV} De bodde i en liten stue på Lauvsnesmoen på Lauvsnes. Man kjenner ikke til om Johns far fikk bygd eller om han kjøpte hus.

De fikk seks barn

1. Ludvik Gerhard Tobiassen f. 1876, d. 1876.
2. John Tobiassen Lausnes f. 1877, d. 1960.
3. Mathilde Tobiasdatter Lausnes f. 1896
4. Gerhardine Lovise Tobiasdatter f. 1887 d. 1890.
5. Thomas Tobiassen Fallet. 1891, d. 1970.
6. Aladine Tobiasdatter f. 1891.

Ved folketellingen i 1891 hadde husstanden flere losjerende skogsfolk, mens det ti år senere i 1900 bare var en losjerende.

2.0 Oppvekstforhold i Flatanger

I årene etter 1870 foregikk det en rask utvikling i Norge. Fra å være et eneveldig kongelig monarki styrt av konge og embetsmenn til en utvikling mot folkestyre og parlamentarisme. Det var stor avstand fra religiøst kongelig enevelde til den radikale arbeiderbevegelsen som ville kaste kristendommen ut av skolen. Kirken ville ha makt og gikk derfor for enevelde. Skolen var sammen med kirken satt til å lede barn og ungdom inn på den rette veg. For mange var det hinsidige, livet etter døden målet. Hvordan man levde livet avgjorde om man tapte eller vant evighetens og himmelens pris. Alt dette sattes nå under debatt. Det gamle

---

^{III} Ole Konrad Ribsskog (1865- 1941) fra Flatanger ble dimittert fra Klæbu seminar i 1887, og var lærer ved Lauvsnes skole i perioden 1890- 92. Han ble senere en kjent lærer, skoleinspektør og politiker i Trondheim. Ribsskog ble Trondheims første Arbeiderpartiordfører, og satt en periode på Stortinget (*Stamnes, J. (2011) Ole Konrad Ribsskog. Skolemann og skolepolitiker. En historisk biografi. Utgitt av Flatanger historielag*).

^{IV} Anne Telise vokste opp i magre kår på husmannsplassen Løvøymyra. Her drev faren i tillegg til en jordlapp fiske.

økonomiske system oppløstes og man fikk en overgang fra natural til pengehusholdning. I perioden hadde man stor utvandring til USA. Drivkraften bak denne amerikafeberen var mangesidig, og kunne ha både religiøse, politiske og økonomiske årsaker. Totalt utvandret over 800 000 til USA, også en del fra Flatanger. Mange øynet et håp om økt velstand. Det er skrevet lite spesifikt om leveforholdene i Flatanger rundt 1870-80 årene. Det som finnes er noen muntlige overleveringer, samt nedskrevne fragmenter.

Det er vel ikke rett å hevde at det skjedde en kulturkamp her hjemme og spesielt ikke i Flatanger, men John Lausnes og hans søsken vokste opp i en periode med tydelige omskiftninger. Man så en stadig sterkere kamp mot autoriteter. På den ene siden sto teologi og autoritetstro. På den andre siden empirisme, positivisme og det naturvitenskapelige synet. Det skjedde en sekularisering gjennom at kirke og kristendom mistet sitt tak på folket til fordel for ateistiske og agnostiske strømninger. Nye element i tanke- og samfunnsliv gjorde seg gjeldende i siste halvdel av 1800-talet. Kirke og tro ble satt under press, der diskusjonen gikk på hvilken plass kristendommen skulle ha i samfunnet. Spørsmålet om kvinne-frigjøringen sto stadig sterkere, og demokratiseringsprosessen ble styrket. Lekmannsstyret vokste frem, folket fikk etter hvert mer å si, og folkemeningen ble tillagt stadig større vekt. Kort tid etter kom Johan Sverdrup på banen og proklamerte sine demokratiske ideer. Diskusjonen kom til å dreie seg om *«kvar tyngdepunktet i statsskipnaden skulle liggja - i det folkevalde Stortinget eller i det embetsbaserte regjeringskollegiet»*, for å bruke Berge Furres ord. Man ante konturene av revolusjonerende bevegelser på kontinentet, spesielt i Frankrike.

På Lauvsnes var det ikke som nå, bare å gå på butikken. For det første var det lite om penger blant folk, og for det andre var det lite å kjøpe. Handelen foregikk enda for det meste som byttehandel. For å kunne unngå sult og frost var en i stor grad avhengig av å produsere livsnødvendighetene selv. De som kom best ut av det, var de som hadde en liten åkerlapp og en båt. Åkerlappen gav mulighet til en potetåker, og før til ei ku eller to. Båten muliggjorde matauke og ev. litt inntekt. Man vet ikke sikkert, men kanskje hadde Johns far en liten potetåker og en gris i uthuset. Men for å betjene båt, not og åker krevdes helse og fysikk. En skal heller ikke glemme at i tillegg til marginale tilstander med hensyn til mat og klær, så fikk en i tillegg uår og sykdom å slite med, noe som kan forklare at noen av Lausnes sine søsken fikk kort levertid. Mangelfullt og ensidig kosthold førte til vitamin mangel noe barna var særlig sårbare for. Skjorbuk var ingen uvanlig tilstand, heller ikke i Flatanger. Tuberkulosen vet vi red folk og land som en mare. På slutten av 1800- tallet var tuberkulosen den store

dreperen, mens lepra eller spedalskhet var på tilbakegang. At folk var redde for den, er forståelig fordi ingen visste eller var enige om hva sykdommen kom av. Det fantes heller ingen effektiv behandling.^V Arnt Landre skrev at i perioden 1860- 1910 ble 41 flatangringer rammet av spedalskhet, og ingen annen kommune i Namdalen var i nærheten av et slikt høyt tall. Sykdommen representerte en av de største truslene mot folkehelsen i Norge helt til Armauer Hansens påviste leprabasillen i februar 1873. Forholdene for mange var «tarvelige» i den forstand at husværet var dårlig og det var lite om maten. Nokså vanlig var at mange måtte greie seg med poteter og salt til middag, og med brød uten smør, og kaffe til de andre måltidene. John fortalte flere ganger barnebarna at han ikke kunne huske å ha spist seg mett noen gang som barn. Det offentlige hadde ikke stort å bidra med, dersom enkelt-individet eller familier fikk problemer. Kanskje hadde folk ved kysten det bedre enn i innlandet. Kystfolket hadde fisken.

I samtale med Edvard Bull, Namdal Arbeiderblad og Guttorm Hansen fortalte John Lausnes om forholdene i Flatanger i siste halvdel av 1800 tallet. Intervjuene representerte et godt forsøk på å gi en stubb av arbeiderklassens liv i Namdalen rundt 1900 og i de påfølgende tiårene. Lausnes berettet om lite mat, klær og med lange arbeidsdager for lite lønn. Barnearbeid fra 8-10 årsalderen var ikke uvanlig, og boligforholdene var fryktelige. Hansen refererte til andre i Trøndelag som ble slaver under den lokale handelsmannen. Langs kysten ble mange fiskere et lett bytte for handelsmenn og oppkjøpere. Begrepet minstepris var ukjent. Fiskekjøperne bestemte prisene, og det gjorde de etter eget hode. Fiskerne var derfor ofte ufrie i hendene på væreiere, handelsmenn og oppkjøpere. Hverdagen ble dermed uforutsigbar og vanskelig. Hovedtrekkene i arbeidsfolks kår, her i fylket som andre steder i slutten av forrige hundreåret, var at det mange steder hersket den rene nød og fattigdom. Men fremfor alt var det gjelden som tynget, skrev Guttorm Hansen.

Den største enkeltarbeidsplassen i Flatanger i siste halvdel av det 19 århundre var Flatanger kasse og tønne fabrikk, registrert som «*Løfsnæs brug*». På Lauvsnesøra ble det drevet

---

^V Den siste mannlige spedalske i Norge døde på Pleiestiftelsen i Bergen. Det var en tidligere sjømann som hadde vært på stiftelsen i 25 år og ble 69 år gammel. På det tidspunktet var det bare igjen to kvinner med sykdommen stiftelsen (*Namdal Arbeiderblad* (1959) Den siste ved mannlige spedalske i Norge er død, 14. mai).

treforedlingsindustri fra 1883. Bakgrunnen for at det ble etablert treforedlingsindustri på området, skyldtes nok utskipningshavna og skogen som fantes langs Lauvsnesvassdraget helt opp til Beingården. Vannkraften ble mulig å utnytte først 25 år senere. Så sent som i 1840 årene regnet statens embetsmenn skogen i Namdal som praktisk talt verdiløs. Så solgte staten en del ryddingsplasser i Namdalen. Det resulterte i økt interesse for å utnytte de enorme skogsområdene. Økt etterspørsel nådde også kystområdene. I årene fra 1883- 1902 skiftet bedriften på Lauvsnes eiere flere ganger. I 1895 hadde fabrikken en arbeidsstokk på 40 mann.

Da som nå var det oppvekstkårene som kom til å prege personlighetene. John Lausnes fikk sin formet i Flatanger på 1880- 90- tallet. Han ble en respektert og beundret arbeiderparti og fagforeningsmann i Namsos i mange tiår. Etterkommerne etter Lausnes hevder han fortalte lite om sin oppvekst i Flatanger, men barnebarnet Solveig Ytterdahl husket godt at Edvard Bull på 1950 tallet oppsøkte John T. Lausnes og intervjuet han om sin oppvekst og yrkeskarriere som sagbruksarbeider. Til Bull fortalte han at han vokste opp i en heim med en far som var preget av ettervirkningene av poliomyelitt. Han var så plaget, at det var begrenset hvilke arbeid han kunne utføre. Skomaker faget ble dermed hans yrke.

John Lausnes berettet at huset besto av to rom og kjøkken. Ett av rommene måtte faren bruke til skomakerverksted. Familien besto av i alt åtte medlemmer så det var trangt om plassen. Møblementet i soverommet besto av en stor skuvseng, og i den lå hans mor og far samt de to minste barna. Resten av barna måtte ligge på gulvet i såkalt flatseng. Han berettet videre at sommer og høst drev faren skoarbeid rundt på gårdene Det var vanlig at skomakeren flyttet fra gård til gård med det verktøyet og råvarene han hadde bruk for. Ellers i året drev han sin virksomhet hjemme, og produktene ble levert handelsmannen som igjen solgte dem for bruk i ulike yrker. Skomakeren måtte kjenne hva som særpreget de ulike yrkene. Det var forskjell på støvler som skulle brukes på Lofoten, i skogen eller til gårdsarbeid. Å livnære seg som skomaker på den tiden var vanskelig. De fleste forsøkte å hjelpe seg selv med skotøy så godt som mulig. Dermed ble det lite oppdrag for skomakeren. Kanskje fantes det også flere skomakere som konkurrerte på samme tid. For å klare å forsyne den voksende familien med mat og klær, måtte faren ta opp kreditt mot pant i huset. Da gjelden nådde 400 kroner, ble han nektet videre kreditt. Dette resulterte i at John Lausnes og moren måtte ut å arbeide. Det var av ren medfølelse overfor faren han tok fatt. Arbeidet besto i fisketørking og noen småjobber hos småbrukerne på Lausnes. Fortjenesten var minimal. Kosten og et par sko for sommerjobben var vanlig på den tid. Han fortalte videre at han fikk tillatelse av noen

gårdeiere til å sanke kvister i skogen som han bar med seg hjem som brensel. Mora bidro med sildverking om høsten. Johns familie var sikkert ikke den eneste familien på Lausnes eller i andre deler av landet som på en måte ble slaver under den lokale handelsmannen. Flere i Trøndelag hadde så stor gjeld at de ikke kom seg løs fra den private landhandleren. Denne situasjonen glemte han aldri.

Årene i Flatanger var harde og lite barnevennlige. Da John Lausnes var ti år fikk han jobb på Løfsnæs brug som raspkjører. Han fortalte at han gikk til bestyreren og spurte om jobb. Daglig leder eller bruksbestyrer i denne perioden var Hegbart August Fyhn (1836- 1917). Fyhn kom til Lausnes som bruksbestyrer fra Medalen.^{VI} Bruksbestyreren mente gutten var for ung og uerfaren til jobben, men «*Jeg bad og tagg, og til slutt skulle jeg få prøve*». Det var en hard arbeidsdag som møtte tiåringen. Arbeidsdagen var fra seks om morgenen til syv om kvelden, altså 13 timer pr. dag. Arbeidet besto i å kjøre bort rasp med trillebår, som var så tung å handtere at han måtte ta små lass, med desto flere turer. Ved at mora kom og hjalp til i matpausene klarte han å holde unna uten at rasphaugen vokste for mye. Lønnen han mottok for jobben var kr. 0,75 øre pr. dag. Da sesongen var over, satt han igjen med et overskudd på 60 kroner. Bestyreren betrodde meg nesten ikke til å gå hjem med pengene, men til slutt fikk jeg dem med meg, kunne Lausnes fortelle. For dette kjøpte han seg bukse til 7- 8 kroner. Resten gav han til faren til avbetaling på butikkgjelden. I ettertid oppsummerte John med at arbeidet ikke var skadelig, men for lite mat og dårlig renslighet var verre. Barnearbeid var noe alle parter var interessert i. For arbeidsgiverne var det lønnsomt å benytte seg av barnas billige arbeidskraft. For barnas foreldre ga det et ønsket tillegg til den magre inntekten. Noen ganger hendte det nok også at barna følte seg voksne og kjekke, når de kunne bidra. Etter raspjobben som han hadde en tid, fikk han arbeid i selve fabrikken til en lønn på kr. 0,50 pr. dag. Slavelønnen resulterte i at John og noen arbeidskamerater bestemte seg for å aksjonere for å få hevet lønnen med 10 øre pr. dag. Dersom de ikke fikk gjennom kravene, skulle de ikke gå på jobb neste dag. Da de kom hjem og fortalte om planene ble de jaget på arbeid igjen av foreldrene. Johns far var ikke hjemme på det tidspunktet, så han ble hjemme noen dager. Tildragelsen kom imidlertid ledelsen for øre, og resultatet av aksjonen ble rene straffen. Lønnen ble i stedet satt ned til kr. 0,40. pr. dag. Kanskje var dette første tilløpet til planlegging av en aksjon blant arbeiderne på bruket for å bedre lønnsvilkårene. Dette ga han blick for uretten i klasse-samfunnet. Sannsynligvis lærte Lausnes noe av dette, og tok med seg

---

^{VI} Attest fra Niels Bjørum som vedlegg viser at Fyhn var i Namsosdistriktet før han kom til Flatanger.

erfaringen til han selv skulle bli en sentral fagforeningsmann i Namsos noen år senere. Urett, klaseskille, nød og fattigdom var elementer som ikke minst han skulle arbeide aktivt mot.

Til Edvard Bull fortalte Lausnes videre at det var smedarbeid han likte best, og at han reiste til Trondheim for å høre om lærlingeplass. Det fikk han, men på en lønn på fem øre timen var det ikke mulig. Han returnerte til saga på Lauvsnes.

Bruket på Lauvsnes drev landhandel. Arbeiderne fikk lite kontant lønn, men fikk de varer vi trengte på «kontrabøker». Det er da Lausnes la til at «*de oppgjør som da fant sted en gang imellom, var de fleste skyldige, og det var da flere arbeidere som mente at det ikke gikk rett for seg, og at de ble snytt*». I dag er det lett å hevde at det var som å sette bukken foran havressekken. Ingen fikk vel innsyn i det som foregikk. Som en kuriositet nevnte Lausnes at ledelsen ved bruket satte opp en to døgns tur til Trondheim for arbeiderne. Dette var noe som falt i smak for mange. Få hadde vel reist så langt. Bakgrunnen for dette sosiale engasjementet sa han ikke noe om, men kanskje ville man legge en demper på misnøye. Altruisme var ikke noe som særmerket denne ledelsen heller.

Etter konfirmasjonsalderen ble tidene dårligere og det ble vanskelig å få arbeid ved bruket. Han tok da jobb som tømmerhugger, men ble skadet og ble liggende i tømmerkoia i tre uker. Kostpengene påløp, og resultatet ble at han ble skyldig på kosten. Behandlingen av huggsår var gamle kjerringråd som kvae, fett og sukker, som ble smurt på såret. Lausnes prøvde seg også som fisker. Ett år drev han vinterfiske på Haltenbanken, 2 år i Gjæslingan, og 1 år i Flatanger.

3.0 John møtte Sanna

På begynnelsen av 1890- tallet kom Sanna Pedersdatter fra Grong til Einvika i Flatanger som hushjelp. Hun var søster av Lorentz Wie som arbeidet som smed ved Namdalens tresliperi i mange år. Det oppsto søt musikk og John og Sanna giftet seg den 29. desember 1898. Første barnet Anna Sofie ble født 2. mars 1899, og den 4. juni 1901 kom Torleif Periander. Usikre økonomiske forhold i Flatanger gjorde at familien bestemte seg for å flytte til Namsos, noe de gjorde i april 1901. Mye tyder på at det kostet han atskillig å flytte fra foreldrene i Flatanger som på mange måter var avhengig av hans hjelp, ikke minst økonomisk. Han fortalte at da han skulle reise så sa faren «*Når du nå reiser, ser jeg det håpløst å klare meg, og det hadde vært bedre om jeg hadde dødd*» I dette utsagnet lå mye sorg og fortvilelse, og farens utsagn

bar han med seg resten av livet. En måned senere, den 11. mai, døde faren av slag. Anna Telise giftet seg på nytt etter en tid med Ludvik Lorentsen Fallet, og levde frem til 1934. De fikk ingen barn.

John Lausnes begynte å tenke sosialistisk før han forlot Flatanger. En maskinist Lie kom til bygda fra Trondheim. Han holdt bl.a. avis, antakelig «Fremover» som inspirerte. Flere lokalaviser resulterte i en ny måte å opplyse folk på, og andre enn prestene fikk nå mulighet til å tolke virkeligheten. Hvilket forhold Lausnes og Lie hadde til hverandre utover dette vites ikke.^{VII}

I dag har man ikke kunnskap om hvor familien Lausnes bodde den første tiden i Namsos, men de bygde etter hvert hus i Carl Guldbrandsensgt. 33, med kommunegaranti for boliglån, som sto ferdig i 1909. John og Sanna fikk etter hvert fire barn (Alfhild, Astrid, Jenny og Svanhild) Astrid døde 7. juli 1930, tyve år gammel av febris puerperalis (barselfeber).

---

^{VII} Det ser ikke ut til at Lies møte med Flatanger førte til ytterligere inspirasjon. «Arbeider- Avisen» skrev 4. april 1924 og beklaget den lave interessen for arbeiderbevegelsen på Lauvsnes. «Blev her ført litt agitasjon, tviler jeg ikke på at mange av arbeiderne og småkårsfolket her vilde kunne danne en solid partiavdeling. Men agitasjon må til».

John T. Lausnes (med slips) og Sanna (t.v) med en del familiemedlemmer utenfor huset i Carl Guldbrandsonsgate. Bilde utlånt av Torgeir Pedersen

4.0 På saga i Namsos

Da John Lausnes kom til Namsos fikk han arbeid ved Namsen Trælastforetning. Vinteren 1906 slet han med sykdom, og da våren kom var han fysisk avkreftet. Han ble satt til tungt arbeid og spurte om det var noen mulighet til å få noe lettere. Det irriterte tydeligvis arbeidsformannen som svarte at «*Dersom du ikke kan utføre jobben du er satt til, kan du gå hjem*». Lausnes gikk hjem. Med dette viste han konturene av en spesiell person som ikke fant seg i hva som helst. Presset fra sjefen var ikke lett å motstå. Dette var en stor sjanse å ta, for man kunne lett få beskjeden om å komme igjen neste dag for sluttoppgjør. Da han gikk heim,

visste han ikke konsekvensene. På den tiden var det ikke bare å velge og vrake i jobber. Namsos by var gjennomslukt, og også den gang gikk ryktet foran mannen. Man skal huske at han var nygift, og miste sitt arbeid måtte derfor nødvendigvis stå som en uhyggelig og alvorlig trussel. Imidlertid viste han med dette mot og stolthet, med stor tro på seg selv. Han nektet å stå med lua i handa. For Lausnes handlet det om retten til å påvirke og utvikle egen arbeidsplass. Sett med dagens øyne var ikke spørsmålet urimelig. Til alt hell ble han ikke gående arbeidsledig lenge. Nesten umiddelbart fikk han ansettelse ved Van Severens sagbruk som på det tidspunktet hadde vært i drift i noen tiår. Arbeidet der var akkordbasert og enkelte uker klarte de å presse ukelønnen opp i kr. 25. Van Severen kom til å bli hans arbeidsplass resten av yrkeslivet.^{VIII} Selv om lønnen var lav hadde de en fast og forutsigbar inntekt. Å unngå fattigkassen var viktig for de fleste. Det var knyttet ære til å klare seg selv. Veien til fattigforstanderen for å gjennomgå forhør om man var verdig til bidrag, var pinlig og skamfullt. Det var heller ikke særlig stas å måtte vise frem matlapper i butikken i påsyn av byfolket. De fleste følte det nok som skam å ikke klare seg selv. Bondepartiets regjering gjorde det heller ikke lettere med vedtaket av 1932 om at de som var eller hadde vært forsorgsunderstøttet i de siste tre årene ikke var valgbar til kommunestyre eller kommunale valg (ugildhetsloven). Flere hadde nok også hørt utsagn / bemerkninger om at understøttelse hadde sin bakgrunn i lettsindighet og manglende evne til å ta ansvar for eget liv, altså at skylden lå på den understøttede selv. Dermed ble understøtting hos noen sett på som ødeleggende.

---

^{VIII} A/S Van Severen & Co, ble i 1901 det nye firmanavnet på den gamle trelastbedriften som nå ble aksjeselskap (Hildrum, J., Aakervik, O. (2014) *Namsos min by 1845- 2015*, s. 54. Namsos: Pedagogisk psykologisk forlag)

Van Severen & Co.s sagbruk, «Gammelsaga» er det eldste i byen, anlagt i 1862. Her ser man arbeiderne og formennene (omkr. 1920).
 Førreste rekke: Paul Blengeli, Severin Kvatsningen, Ole Aagesen, Oskar Leite, Johan M. Andersen, Per Johansen, Arvid Jakobsen, Wallner, Wilh. Valentinsen, Johan Barstad, Anton Gautha, P. Dekkerhus. — Anden rekke: Ole Leite, John T. Lausnes, Jak Grydeland, Tomas Johansen, Peder Ovesen, Bernhof Eriksen, O. L. Hammer, Martin Indbryn, Emil Haggman, Karl Stora, Einar Stora, Martin Johannessen, Erik Lian, Harald Henriksen, Ole Kristiansen, Johs. Skei, Ole Vestgård, Thorleif Hansen. — Tredje rekke: Laurits Tangen, Martin Nyström, Karl Kristiansen, Mikal Ryan, Karl Skage, Odla Brekselli, Konrad Lian, Johs. Mikalsen, Ole R. Tuff, Einar Gundersen, Ole Grong, Ole Trana. — Bakreste rekke: Karl Geving, Henry Møller, Harald Knutsen, Ove Trana, Tormod Pedersen, Hilmar Hansen, Edvin Bergum, Peder Geving, Georg Solam, Rolf Jakobsen, Hartvik Sitter. — Hjalmar Aune, Johan Indbryn, Kristian Johansen, Holmfred Strøm, Bastian Ovesen.

Bildet ovenfor er det eneste bilde som har vært mulig å oppdrive av John Lausnes på Van Severen saga. Lausnes ser man som nr. to på andre rekke fra venstre. Bildet er antakelig tatt i 1920 årene. Bilde utlånt av Namdalsmuseet.

5.0 Fagforeningsarbeid og andre oppdrag

Kapitalisme som økonomisk system, gjør det mulig at et lite mindretall får retten /tiltar seg retten til å eie samfunnets viktigste ressurser. Dette blir bl.a. muliggjort ved at noe få tjener penger på at noen må selge sin arbeidskraft billig. Dermed oppstår at en liten gruppe bestemmer og styrer hverdagen for de som må selge arbeidskraft. Fattig og rik opplevdes ikke knyttet til bestemte inntektsnivåer. Folk følte seg rike eller fattige i forhold til andre mennesker.

I 1848 stiftet Marcus Thrane den første norske arbeiderforeningen, og i 1850 hadde man 20 000 medlemmer i det som senere er blitt benevnt som den første organisasjon som samlet arbeidsfolk her til lands. Senere skulle det komme flere mer eller mindre vellykkede aksjoner for å bedre arbeidernes kår. Da var det gått nesten 70 år siden Europa rystes av den franske revolusjon i 1789.

John Lausnes og hans partikamerater hadde sterk tro på, og arbeidet for at den organiserte arbeiderklassen er den viktigste kraften for forandring, og viktige sosiale reformer i samfunnet. De ønsket et samfunn der folk hadde større kontroll over samfunnet, sine egne liv, og at det ikke skulle styres av en liten mindretalls elite. Det var kravet om rettferd som ble reist gjennom parti-foreningene man fikk. Til det trengtes en kollektiv kamp. Alle skulle delta i byggingen av et rettferdig samfunn. Det skulle ikke være rom for gratis-passasjerer. De var klar over at kapitalistene ikke ville gi fra seg makten frivillig, så de var forberedt på harde tak. I den erkjennelsen lå også kilden til en stadig tilbakevendende utfordring innen arbeiderbevegelsen, nemlig om endring skulle skje etter parlamentariske prinsipper, eller ved revolusjon. Ikke minst kom det til syne på 1920- tallet her til lands.

John Lausnes var 24 år da han kom til Namsos. Han hadde allerede fått en god del erfaring fra ulike sider av arbeidslivet. Like viktig var at han hadde sett og erfart, hvordan arbeidsgivere kunne behandle arbeidere. Denne erfaringen var nok avgjørende for hans videre engasjement som fagforeningsmann. I 1901 meldte han seg inn i Arbeiderpartiet og fra 1902 i Namsos Sagarbeiderforening, hvor han ble foreningens første formann og forkjemper.^{IX} Sagarbeiderforeningen ble grunnpilaren i fagbevegelsen i Namsos. Senere ble han valgt inn i hovedstyret i Sagarbeiderforbundet, deretter medlem av LO's representantskap og nestformann i Namdal Faglige Samorganisasjon. LO ble stiftet i 1899 hadde som oppgave å hjelpe til med økonomisk støtte under streik, gi sakkyndig hjelp under forhandlinger, og ikke minst delta i agitasjonene for å etablere nye fagforeninger. Hjelp til kammerater i nød har alltid vært et hovedinnhold i arbeiderbevegelsen. Sagbruksarbeider John T. Lausnes var en av veteranene i den politiske og faglige bevegelsen i Namsos skrev Guttorm Hansen. I tillegg til å være med i formannskap, bystyre og skolestyre, satt han også på 1930-tallet som formann i Namsos overligningsnemnd, varamann i kretssykekassen og var aktiv innen samvirkebevegelsen. Under første verdenskrig ble han også valgt inn i tilsynskomiteén for arbeidskontoret, trygdekassens ankenemnd, og i nevnd i henhold til sykeforsikringslovens § 6 for årene 1917- 19, og skatterestanse-utvalget. I mars 1918 ble Lausnes sammen med bl.a. arbeiderpartimannen typograf Wilhelm Jakobsen valgt inn i trykkeristyre på årsmøtet i Namdalens Socialdemokratiske kretspartiet, og varamann til landsmøtet. I mai

---

^{IX} Namdal Arbeiderblad kunne på sin side 17. oktober 1961 melde om at Namsos Sagarbeiderforening feiret sitt 50 årsjubileum. Foreningen ble stiftet i mai 1911.

1919 ble han sammen med bl.a. Wilh. Jakobsen og kaiarbeider Johan Wiik på Arbeiderpartiets årsmøte valgt inn i partiets forretningsutvalg. Samme år ble han også valgt inn i en komite for utvidelse av skolene i byen. Noe senere, i 1924, ble han valgt inn i ankenemnden for husleiereguleringene. Avisen «Namdalen» kunne 11. januar 1935 berette om at John Lausnes ble valgt i styret for Øiens legat. Dessuten ble han også beordret til å tjenestegjøre som lagrettemann ved lagtinget i Trondheim. Lausnes var også i mange år medlem av kretsstyret i Namdal Arbeiderparti, fylkesformann i det Socialdemokratiske partiet under splittelsen og styremedlem i Namdal Arbeiderblad. Skal en tro Arbeidsmanden (Oslo: 1898-1941). 1917 Vol. 20 Nr. 6 så stiftet også Lausnes Namdalens Veiarbeiderforening.

6.0 Stifting av Namsos Arbeiderorganisasjon

Stiftelsen av Namsos Arbeiderorganisasjon i 1898 skjedde ikke i vakuum. Forut skjedde en rekke internasjonale og nasjonale hendelser som fikk betydning både for oppstart og retning. Fra slutten av 1700 tallet skjedde store endringer i samfunnsforholdene, som fulgte den industrielle revolusjonen. Tydelig var internasjonale bevegelser som tok sikte på å bedre arbeidernes levestandard og ivareta deres interesser.

Guttorm Hansen skrev at både i Steinkjer og Namsos var partiforeninger i gang før 1900. Norges Arbeiderparti ble stiftet i Arendal, 21 og 22 august 1887, og kom til å bli innledningen til en politisk bevegelse som skulle få stor betydning for norsk historie. Sentrale mål ved oppstart var bl.a. alminnelig stemmerett og lovfestet normalarbeidsdag. Fire år senere, den 25. og 26. januar 1891, holdt Nord Trøndelagens arbeidssamfunn sitt første møte ved Strømmen på Inderøy. Amtskolelærer Schelde begynte møtet med å hevde at han håpet at arbeider-saken ville samle folk, da den hadde mange saker å løse. Her holdt bl.a. Ole Five et interessant foredrag om folkepensjonskasse, og Ivar Mortenson om «Matløysa i Norig». Få dager senere, i februar 1891, kom Ivar Mortenson til Namsos og brakte med seg svært radikale ideer i forbindelse med foredraget om «Matløysa», der han hevdet at matproduksjonen her til lands var dobbelt så stor som vi klarte å spise. Når det var slik at tusener på tusener sultet, så skyldtes det at samfunnet var ufornuftig innrettet. «*Man spekulerer i mat for at bli rige*». Han imøtegikk dermed Malthus lære, ved å hevde at matproduksjonen steg hurtigere enn folkeformeringen. Det hele ville bli mye bedre ved at det ble tatt kontroll av forhold som la et hinder for rettferdig fordeling. Eiendomsrett var en urettferdighet. Storkapitalen var tyven som tok fortjenesten fra arbeidsmannen. På sin foredragsturne unnlot ikke Mortenson å

komme med krass kritikk mot religionen og prestene, samtidig som han fikk fortalt om en kommende anarkistisk samfunnsorden, noe som selvfølgelig skapte røre.^X

En må anta at ideene også nådde arbeidsfolk i Namsos, og som spredte seg og modnet over tid. En indikasjon på det kan være en tale Folkehøiskolelærer og venstremann Ludvig Benum holdt 17. mai 1891, som viser at noe var i gjære blant arbeidsfolk i Namdalen.

«Nordtrønderen» trykte talen han holdt ved arbeiderstevnet på Overgaard på Namdalseid, der han kom med noen radikale ideer, og hevdet at arbeideren ikke var en fri mann, men levde under slette forhold som samfunnets stebarn politisk som sosialt.^{XI} Arbeidere hadde både vært mishandlet og ringeaktet. Aldri var det så sårt og ydmykende som på den store frihetsdag. Ved at arbeiderne levde under så dårlige og ufrie kår, kunne en heller ikke samles til fest den 17. mai sammen med andre samfunnsmedlemmer. Nå ville ikke arbeideren lenger finne seg i at andre styrte over en. Arbeideren manglet retten til sin vilje, sine ønsker og krav i vårt lovgivningsarbeid. 17. mai burde arbeidere samles og synliggjøre sine krav. Videre uttrykte Benum at det var stemmeretten som satte en i stand til det, en rett som arbeideren fortsatt manglet. Det var en stor urett knyttet til at den som hadde det tyngste arbeidet fikk dårligst betalt. Arbeiderne ville heller ikke ha stemmeretten som nådegave.

7.0 Arbeiderne i Namsos lot seg inspirere

Vi vet ikke hvem som tok initiativ til å invitere agitatorer for å komme til Namsos for å inspirere. Trolig var de aktive personer som både ville opplyses, få ideer og hjelp med organisasjonsarbeid. Flere kjente partifeller fra bl.a. Trondheimdistriktet som Martin Tranmæl, Anders Buen, Alfred Madsen, Angell Olsen, Ole Lian og Anton Kalvaa ble benyttet for inspirasjon og motivasjon.

Guttorm Hansen hevdet at flere av agitatorene ikke bare holdt møter, men oppsøkte også folk både i deres hjem, og på arbeidsplassene hvor de fikk dem i tale. En videre inspirasjon sto den omstreifende agitatoren Hans Berntsen for, med sitt mye omtalte foredrag. «Namdal Arbeiderblad» skrev 13 april 1948 at han var i Namsos med sitt foredrag måneden før Hilsen

---

^X Ivar Mårtensson var en viktig røst innen arbeiderbevegelsen som frontet debatter om rettferdig fordeling av ressurser.

^{XI} Rundt 1890 ble Venstre beskyldt av Høyre for å være et radikalt parti som ville omstyrte våre bestående samfunnsforhold og innføre nye (*Nordtrønderen* (1892), 26. september).

møtet (se litt senere). Det gjorde noe med bevisste arbeidsfolk. Han inspirerte og motiverte til partidannelse og aktivt foreningsliv. Ifølge Norsk biografisk leksikon tok Berntsen i løpet av sin karriere initiativ til dannelse av flere hundre fagforeninger. Kort tid før besøket i Namsos ble han i februar 1898 ansatt som agitator for Arbeiderpartiet på strekningen fra Trondheim til Lofoten. Det ble konkludert med at Hans Berntsen ga støtet til dannelsen av Namsos Arbeiderorganisasjon.

Flere har berettet om at Einar Hilsen var aktiv da Namsos Arbeiderorganisasjon ble stiftet. En fredagskveld i mai 1898, en måned etter Berntsens motiverende foredrag, ble arbeidere hjemmehørende i Namsos gjennom annonsering i byens aviser anmodet om å møte ved Beret Bjørnes hus kl. 7. Beret Bjørnes hus ble brukt en god del av arbeiderbevegelsen og dens møter, også utenbys foreninger som Vemundvik arbeiderforening.^{XII}

En hel del folk samlet seg der, mest arbeidere. Stuen var full, og utenfor sto mange som ikke kunne få plass inne. Det var ingen ledelse, og ingen visste hvem som hadde invitert. Etter en stund tok Einar Hilsen ordet i det trange rommet. Resultatet ble dannelse av arbeiderorganisasjon, og en lovkomite nedsatt. Det ble i ettertid snakket om at redaktøren av det nystartede blad hadde blitt anmodet om å lede møtet, noe han nektet for. Han hadde ikke noe kunnskap om hva møtet skulle inneholde og hva det skulle forhandles om.

Bilde utlånt av Espen Sandmo august 2021

^{XII} «Nordtrønderen og Namdalen» meldte 27. mai 1942 at Beret Bjørnes var gått bort i en alder av 94 år. Hun var født i Overhalla, men kom til Namsos i ung alder. Bjørnes var eier av J. Børstads gård i Overhallsveien, hvor hun i mange år drev losjihus. Beret ble kjent for sin vennlighet og forekommenhet under opphold i byen. Hun solgte gården og flyttet tilbake til Overhalla, og sine siste år tilbragte hun på gammelheimen der.

Gunnar Solum skrev at baktanken var ønske om å organisere arbeidsfolk slik at en kunne stå samlet mot all den urette arbeiderklassen og deres familier ble utsatt for. Det var i alt 50 personer som skrev under på stiftelsen av Namsos Arbeiderorganisasjon. Som første formann ble Einar Hilsen valgt. Han ble ifølge Gunnar Solum en sterk og sentral skikkelse gjennom foreningens første tid. Man så på han som en borgerlig opprører, idet han var sønn av en meget konservativ sorenskriver. Han var kunnskapsrik, en god skribent, og en fremragende taler.

Fra oppstart fikk man som nevnt med seg 50 medlemmer, som ikke var et lite tall når en tar forholdene i byen i betraktning. Dette var idealistiske, fremsynte og modige menn som våget å ta en bestemmelse. Noen vil også hevde at det var høyt spill. Ingen visste hvilke reaksjoner de ville bli møtt med. I dag finnes ingen protokoll fra dette møtet og man kjenner dermed ikke hvem som skrev under, og heller ikke hvilke løfter om enighet og solidaritet som ble fattet. Man kan bare lure på om det fantes bestemmelser om hvordan de skulle stå opp for hverandre dersom noen ble forfulgt. Interessant hadde også vært og fått vite om miljøet på arbeidsplassen endret seg, og om det ble en annen tone mellom arbeidere og ledelse. Oppsto det motstand mot de som organiserte seg? Da John Lausnes kom heim og fortalte at «*No har vi stifta arbeiderorganisasjon, Sanna*», så snudde hun seg ikke engang ved kjøkkenbenken, men spurte hva det kostet. Da han fortalte at det ville utgjøre 15 øre uka svarte hun «*Det e no et brød det å*». Hun var avhengig av at det var penger til mat og klær til familien. Lausnes viste med dette hvor langt han ville gå for å støtte opp under arbeiderbevegelsens idealer og arbeid, noe som kostet både tid og økonomi. I sitt blad «Framsteg» oppfordret Einar Hilsen arbeiderne til å slutte opp om Namsos Arbeiderorganisasjon. De skulle ikke være redd for arbeidsgiverne. Ble de trampet på, eller forsøkte de på å ta brødet fra dem, så skulle det meldes til organisasjonens styre som da ville ta seg kraftig av saken «*hjemmelsmandens Navn hemmeligholdes*».

Med stor offervilje sto John Lausnes på, og var villig til å ofre alt for fellesskapet. Da arbeiderbevegelsen kom til Nord- Trøndelag i 1890- årene møtte den også her stor motstand. På den tid lå byen med brukket rygg og mange hadde mistet alt i brannen året før. Ikke uventet ble dette også partiets første sak. Man krevde innsyn i oppgjøret etter brannen. I forbindelse med brannen kom det inn mange pengegaver beregnet for gjenoppbygging av byen. Hildrum & Aakervik skrev at folk mistenkte «*bestemte personer for å ha tusket til seg penger på uærlig vis*». Den 10. juli 1898 arrangerte Arbeiderorganisasjonen et møte med

spørsmål om hvordan gaver og innsamlede midler som var kommet til byen ble forvaltet og fordelt. Man tok til orde for at brandlidte var berettiget til å kreve regnskap både av kommunestyre og utdelingskomiteen. Alle var tydeligvis ikke enig i dette. Den konservative avisen «Namdalens blad» kalte møtet en farse. Mange krevde også at årsaken til bybrannen 30. mai 1897 burde etterforskes nærmere. Årsaken til brannen ble aldri oppklart, og i kjølevannet oppsto rykter om at det forelå ulovligheter. Arbeiderorganisasjonen beviste i alle fall at de kunne få saker gjennom i bysamfunnet.

Guttorm Hansen skrev på sin side i boken «Namsos Arbeiderparti 100 år», s. 10 at Namsos Arbeiderorganisasjon» ble stiftet med utgangspunkt i en faglig samorganisasjon (Namsos sagarbeiderforbund, tømmermenns forbund og løsarbeidernes forbund), og et politisk parti. Interessen må ha vært ganske stor, for 50 personer var med på å stifte organisasjonen, som dermed ble forløperen til Namsos Arbeiderparti.

Nå begynte en lang marsj mot likestilling og anerkjennelse av eget verd som menneske og egen politikk. De fleste som gikk inn i partiorganisasjonen var sag og kaiarbeidere. Ikke alle ble med, skrev Guttorm Hansen. Mange var redd for jobben, andre var engstelige for det som ble sagt om sosialistene, mens andre igjen tenkte på kreditten hos handelsmannen. Fra andre sammenhenger vet man at arbeidsgivere øvde press gjennom å kontrollere hvilke aviser arbeiderne fikk tilgang til, og ikke minst hvilke møter de gikk på. Borgerskapet i byen ble skremt av fremveksten av sosialistspøkelse og mange måtte tåle hån og spott for å være medlemmer av bevegelsen. Men, de trofaste ildsjelene holdt ut, og allerede første året ble det arrangert deltakelse i 17. mai- toget med de to parolene « *Frihed, Lighed og Broderskap*», og «*8 timers arbeidsdag*». Dessuten ble det i denne perioden arbeidet aktivt for alminnelig stemmerett. Målstriden opptok også en del medlemmer, men man vedtok at partiet ikke skulle beskjefte seg med borgerpartiets politiske kranglerier. Om man skrev gryten eller gryta var uinteressant. Viktigere var kampen for å ha noe i den. Første gang 1. mai ble feiret var i 1890 i Kristiania. I 1935 ble dagen offisiell flaggdag. Arbeiderpartiet hadde da fått større makt i kommunestyrene, og endelig anerkjente Stortinget 1. mai i 1947 som offisiell høytidsdag. I 1902 ble 1. mai offisielt feiret for første gang i Namsos. Det var ingen vanlig fridag den gang, men arbeiderne fra samtlige bruk gikk i arbeidsklærne etter endt arbeidstid. Dagens tale ble holdt fra en sandhaug ved Halvdan Andresens hus, av G. Rossen. Et tysk musikkorps som var på gjennomreise sørget for de rette taktene

I forbindelse med etableringen tok en folkebevegelse form, og som startet et langsiktig arbeide. Arbeiderne hadde lenge følt at en blodig urett var blitt rettet mot dem og deres familier. Men nå hadde arbeiderne i Namsos, og ellers i landet, begynt å diskutere sosialismen. Så gikk det noe tid der det ble diskutert hvordan man skulle markere organisasjonen, hva den var opptatt av, og arbeidet med. Organisasjonsmessig og politisk måtte de lære seg alt fra begynnelsen. Men, skrev Guttorm Hansen, de hadde troen på sosialismen som idé, tro på arbeiderklassens evner og makt til å endre det bestående samfunn. Fra Arbeiderpartiets landsmøteprogram av 1901 gikk det frem at grunnårsaken til fattigdom skyldtes urettferdig fordeling av ressurser, og Arbeiderpartiet hadde satt seg folkets økonomiske frigjørelse som mål, og *«tilstræber derfor jordens, arbeidets, og samfærdselsmidlernes overgang til folkets fælleseie, overførelse av produktionens ledelse i samfundet og en rettfærdig fordeling av nationens arbeidsutbytte...»*. Partiet prøvde på mange måter å nå frem med sitt politiske budskap. Bibliotek og abonnement på aviser som «Sosialdemokraten» og «Ny Tid» informerte og motiverte til å holde frem. Avisenes store betydning påpekte Guttorm Hansen flere ganger i samtale med undertegnede.

Behovet for å stå sammen med andre foreninger meldte seg snart, og i mars 1903 satte Julius Sved fram et forslag om at en skulle få dannet en samorganisasjon av de eksisterende foreninger i fylket. Resultatet ble at i mai 1903 møttes representanter fra 8 forskjellige foreninger på Steinkjer for å stifte en samorganisasjon, der Namsos Arbeiderorganisasjon var representert ved Johan Jakobsen, Julius Sved og Gerhard Gerhardsen. Dette forslaget ble vedtatt, det skapt organisasjonsvaner, og det ble holdt regelmessige møter med belærende foredrag. Videre ble det opprettet sykekasser, begravelsekasser og en rekke kooperative forbruksforeninger. Dette gjorde bevegelsen sterk, med godt skolerte folk på ulike nivåer og i ulike poster. De som fikk ledende posisjoner i partiet, slapp ikke til uten god opplæring. Samme året skjedde også stiftelsen i Sør-Trøndelag. I forbindelse med markeringen 75 år senere, i 1978, sa Guttorm Hansen at de 17 som kom sammen på Steinkjer i 1903 for å stifte Nordre Trondhjems amts Arbeiderparti kjente en virkelighet som vi aldri får del i. De hadde lært lekse i fattigdoms Norge.

8.0 Resultatet ble etablering av Namsos Arbeiderparti

Overgangen fra Namsos Arbeiderorganisasjon over til det som ble Namsos Arbeiderparti er det vanskelig å være presis på. Alt av protokoller og annen dokumentasjon gikk tapt under bombingene av Namsos i 1940. I og med ødeleggelsene under krigen kjenner en ikke i detalj til hvordan dannelsen av de nevnte etableringene faktisk skjedde, eller hvem som tok første initiativ. Ifølge Guttorm Hansen var materialet arkivet i Folkets Hus.

Namsos Arbeiderorganisasjon sluttet seg til Arbeiderpartiet den 22. mai 1899, som indikerer at Arbeiderorganisasjonen besto en tid etter at den ble tilsluttet Arbeiderpartiet som ble etablert i 1898. Som vist hadde denne tilslutningen en forhistorie, med en tendens til økt interesse for å ivareta arbeidernes interesser, og med krav om endring av de eksisterende maktforhold. En notis i «Namdalens Folkeblad» 30.juli 1901 kan tyde på at Hilsens æresmedlemskap i Arbeiderorganisasjonen ble «*udvoteret*» to dager etter valgmannsvalget. Men, fra annet hold viser at han fortsatt var æresmedlem enda i 1902. Imidlertid er det rett å hevde at Einar Hilsen ble en viktig brikke som første leder av Namsos arbeiderorganisasjon, og som senere utviklet seg til Arbeiderpartiet.

Edvard Bull påsto at uten kjennskap til forholdene ute i Europa kan man ikke forstå den norske arbeiderhistorien. Det var bl.a. med utgangspunkt i den «industrielle revolusjon» den moderne arbeiderklassen ble skapt, og med den arbeiderbevegelsen. Det var i England den industrielle revolusjon begynte på midten av 1700- tallet. Sentrale var også revolusjonsbevegelsene i Frankrike, der bl.a. den katolske presten Lamennais (1782- 1854) appellerte til arbeiderene om at så lenge de var splittet kom de ingen vei. Svaret lå i å organisere seg og stå sammen. Arbeiderpartiet inntok raskt en radikal holdning, og partiprogrammet fra 1891 slo fast at «*Grundtanken til den sosiale elendighet, aandelige underkuelse og politiske avhengighet er det forhold at arbeidsmidlene (grund, jord, bergverker, gruber, samferdsmidler, maskiner og verktøi er overgaat til et faatal samfundsmedlemmers enebesiddelse*» For å bøte på dette satte Arbeiderpartiet seg som mål å overføre arbeidsmidlene slik at de ble samfunnets «*fælleseiendom*», og at produksjonen ble forandret fra kapitalistisk til sosialistisk. En veiviser og ide ble nå at alle skulle delta i byggingen av et rettferdig samfunn.

Under overskriften «Arbeiderpartiet blir til» skrev arbeiderpartimannen og redaktøren i «Social-Demokraten» Carl Jeppesen (1858- 1930). 22. august i 1912 at: «*Den levende*

arbeiderbevegelse kjendes derpaa at den er produkt av det virkelige liv, den henter sin næring fra dette og tar til enhver tid form efter de raadende forhold som arbeiderne lever under. Ikke under filosofiske funderinger, men under en av de økonomiske katastrofer som periodisk hjemsøker det kapitalistiske samfund, modnes tanken om at danne et selvstændig arbeiderparti i Norge».

I 1905 fikk vi unionsoppløsningen, som ble hilst velkommen av Det Norske Arbeiderparti. Namsos Arbeiderparti var sterkt republikansk skrev Guttorm Hansen, og partiet kastet seg inn i valgkampen med stor kraft. I Nord Trøndelag fikk man større stemmetall for republikk enn andre steder i landet. De tydeligste forkjemperne for kongedømme var sorenskriver Hilsen og overrettssakfører Greiff og Carl Hustad.

Tidlig kom kravet om ferie, kortere arbeidsuke og allmenn stemmerett på dagsorden. Arbeiderbevegelsen var sentral i arbeidet for å sikre rett til årlig ferie. Fra 1920 og utover ble en rekke yrker sikret 12 dagers ferie. Fra 1913 kunne Sanna og John stemme både ved kommune og stortingsvalg sammen. Da var det gått over 60 år siden Marcus Thrane satte alminnelig stemmerett på dagsorden.

John T. Lausnes fortalte til Guttorm Hansen at i de første årene var det vanskelig å drive faglig og politisk arbeid i Namsos. Å skape slike vansker var det nesten tradisjon for i byen. Noen år tidligere opplevde Marius Hægstad og Venstre hvilken motbør som skapt ved deres noe «radikale» holdninger og uttalelser. Litt mer fart i sakene ble det etter at de klarte å skaffe hus til klubbaktivitet. Medlemstallet steg, og faglige, politiske og kommunale saker ble grundig drøftet. Da Sag- Tomt- og Høvler arbeiderforbundet hadde sitt første landsmøte i 1913 var Lausnes første representant fra Namdalen. Året 1913 var for øvrig et vekkelses år for fagorganisasjonen i byen. Da begynte sagarbeiderforeningens medlemmer for alvor å beskjeftige seg med spørsmålet om en virkelig lønns og arbeidsavtale. Men, brukseierne ville ikke anerkjenne organisasjonen, og det tok noe tid før forhandlingene kom i gang. John Lausnes var en drivende kraft i denne sak, og da den første tariff endelig kom i havn og ble undertegnet i 1914, ble han hedret med en gave i form av et sølvur. Det første møtet gjorde noe både med arbeidsgivere og arbeidere. Fra arbeidsgiversiden møtte disponent på Van Severen Carl Bull, Morten Anzjøn, Johan Eliassen og Lorentz Mørkved. Fra arbeidernesiden møtte bl.a. John Lausnes. Hverken arbeidsgivere eller arbeidere hadde tidligere møtt til en slik forhandling så spenningen var stor. Arbeidsgiverne følte seg ifølge «Namdalen Arbeiderblad»

ovenpå og disponent Bull ga ironisk ordet til Lausnes som han antok hadde satt det hele i gang. Men, arbeidernes forhandlere kom seg til hektene. Overtaket som arbeidsgiverne følte de hadde, snudde. Arbeiderne var kommet for å sette frem sine krav og få dem gjennomført. De oppnådde store fordeler sett på bakgrunn av deres tidligere arbeidsforhold skrev Guso (Gunnar Solum), både når det gjaldt lønn og arbeidstid. Lønnen økte med 10 % og arbeidstiden ble redusert fra 58 til 56 3/4 time pr. uke. Disse forhandlingene er tatt med i Norsk Høvleriarbeiderforbunds historie i et eget avsnitt, hvor det kommer frem at Namsos vant en stor seier i og med det de fikk gjennomført. Her ble Lausnes valgt inn i hovedstyret. Gunnar Solum hevdet at det utover ble gjennomført mange kamper med streiker og Lock-outer som resultat av arbeidernes forsøk på å kjempe frem bedre kår. *«En masse rivninger og små konflikter måtte til, men fremover gikk det»*. Hendelsene resulterte i at arbeiderne rettet ryggen, og torde snakke til bedriftslederne med selvspekt, uten å stå med lua i hånden.

I perioden 1912 til 1920 gikk sagbrukene i Namsos godt, og aldri hadde det tidligere vært så høy produksjon som i disse årene. Men i de påfølgende år ble det verre. Krisen som nå vokste frem varte faktisk til ut i midten av 1930- årene. I 1935 var hver tredje innbygger *«på kommunen»* til livsopphold. Ifølge Edvard Bull kan man takke arbeiderbevegelsen for økning i reallønnen etter første verdenskrig, og at åttetimersdagen ble gjennomført i 1919. Det var skrekken for revolusjon som fikk kapitalistklassen til å bøye seg for mange av arbeiderkravene. Lausnes sin holdning til parti og fagbevegelse kan illustreres med at han ved en anledning gikk til fots fra Namsos til Levanger på et viktig møte, for å arbeide for tre dagers ferie. Han tok seg fri uten lønn, og tok med seg sønnen på turen som tok tre dager. *«Kanskje var det denne turen som drepte Toralfs interesse for videre politisk arbeid»*, bemerket barnebarnet Solveig Ytterdahl. En episode som John Lausnes ved en anledning fortalte Kåre Haukø sier noe om hvordan spørsmålet om en fridag sommers tid ble møtt. Driftsbestyrer Astrup på Van Severen ble spurt av John om det var mulig med en fridag på bruket en sommerdag. De hadde på forhånd spurt skipper Kolås om han kunne slepe Kålpramma ut til «Gåsøyene» i Namsen- fjorden så ansatte kunne få ta med familien på en utflukt. Svaret han fikk av Astrup var: *«Er det ikke mer om å gjøre med arbeid, kan dere bare holde dere hjemme»*.

I 1903 ble de første stortingsmenn, bl.a. presten Alfred Eriksen, valgt inn på Stortinget som representanter for Arbeiderpartiet. Samme år ble fylkespartiene for Arbeiderpartiet stiftet i de to Trøndelagsfylkene. Da Namsos Arbeiderparti ble stiftet bodde det ca. 2000 mennesker i

Namsos. Det var en by av arbeidsfolk skrev Guttorm Hansen. En fåtallig liten klasse av embetsmenn, jurister, lærere og kjøpmenn utgjorde en slags overklasse. Representanter fra denne klassen styrte byen. Imidlertid skjedde store endringer i forbindelse med stiftelsen av Arbeiderpartiet. De stilte ved kommunevalget høsten 1898, og fikk inn to representanter. Arbeiderne syntes naturligvis å stå sterkere, og nå kom en rekke krav som bl.a. 48 timers arbeidsuke. Allerede i 1891 tok Arbeiderpartiet avstand fra den såkalte stats sosialismen, noe som få tiår senere ble et sentralt spørsmål bevegelsen ble sterkt utfordret på. Samme år ble det også besluttet å opprette et bibliotek og man startet også drøftingen om å stifte et ungdomslag.^{xiii} Den 6. mars 1906 innkalte Hågen Hågensen til det første møtet for å få i gang et ungdomslag, og den førte formannen ble Hermann Andreassen. Laget ble den største ungdomsorganisasjonen i Namsos, og fikk stor betydning i arbeidet med studieretninger, kurser og kveldsskoler.

Fremgangen i arbeiderbevegelsen kostet, og krevde styrke og mot av medlemmene. Guttorm Hansen refererte til en uttalelse av John Lausnes som fikk mange «*sneiord og spydigheter*» av byens handelsmenn når han kom inn på butikkene. Da var det ikke alltid så lett å svare, men verst «*virket hån latteren fra arbeidskameratene som var samlet på butikken*». Tross mye motstand og ubekvemsord deltok John Lausnes aktivt i arbeiderbevegelsen, og han fikk bl.a. en lang periode i bystyre og formannskap.

Arbeiderbevegelsen innså tidlig betydningen av en god felles folkeskole for alle, og et godt helsestell. I 1904 fikk Haagen Haagensen i oppdrag av partiet å utrede spørsmålet om fritt skolemateriell. Tre år senere, i 1907, kunne «*Ny Tid*» berette om at Namdalens sosialistiske kredsparti hadde avholdt møte den 25. august, der man behandlet Arbeiderpartis kommunale valgprogram. Som nr. 1 på programmet var «*Fortsatt utvikling av folkeskolen til å bli en felles skole for alle barn*». John Lausnes var ifølge barnebarnet Solveig Ytterdal opptatt av utdanning og innså betydningen av alle skulle få muligheten. Høsten 1929 var det tydeligvis magre tider i Namsos. Følgelig kom det til diskusjoner i bystyret hvilke prioriteringer som skulle foretas. I bystyrediskusjonene frarådet John Lausnes inndragning av bevilgningen til

---

^{xiii} Da var det gått over 50 år siden det, den 8. januar 1838, på initiativ av Jørgen J. Havig ble vedtatt å opprette et almuebibliotek i Sævik sogn under Overhalla prestegjeld. På et møte 9. april s.å. ble Havig på Bråholmen valgt til bibliotekets bestyrer av biblioteket. (Berkaak, J. (1961) Då Ivar Aasen budde hos lensmann Jørgen Johs Havig, *Nordtrønderen*, 5. august 1961; Djupedal, R. (1960) *Frå Ivar Aasens "Brev og dagbøker"*. Band III. Oslo: Samlaget).

fritt skolemateriell, og anbefalte mindretallets forslag. Resultatet ble til slutt fortsatt fritt skolemateriell.

Flere år senere kom diskusjonen om fritt skolemateriell opp igjen. Da stemte Lausnes for fortsatt fritt materiell. Bystyrets flertall hadde gått inn for fjerning. Resultatet ble opprettholdelse både av fritt skolemateriell og skoletannklinikken. Lausnes som en del av mindretallet gikk inn for å bevare skoletannklinikken.

Nr. 2 var kommunal overtakelse av sykepleien, ansettelse av leger og jordmødre på fast lønn. Videre arbeide for etablering av tidsmessige biblioteker, sterk beskatning av formue og redusert skatt, avsetting av fond til forebygging av arbeidsløshet, arbeide for at naturrikdommer som fosser, gruver, skoger kom kommuner og stat til gode. Kort tid etter reiste agitatorer både fra Namsos og andre deler av Trøndelag ut til omkringliggende bygder i Namdalen for *«at komme til kundskap om disse folks politiske standpunkt og finde ut de heldigste steder for afholdelse af foredrag samt hvor lokaler kan holdes»*. Socialdemokratisk politikk var ukjent, og det fantes heller ingen sosialistisk avis eller sosialistiske skrifter. Men nå skulle det bli annerledes. «Ny Tid» og «Social- Demokraten» skulle inn i mange hjem.

I det Guttorm Hansen både skrev og fortalte, kom det frem at mange arbeidsfolk slet med stort alkoholforbruk. Derfor gikk man for ikke å gi løyve til nye utsalgssteder for *«berusede drikk»*. Innen arbeiderbevegelsen ble kampen mot alkoholen og dens skadevirkninger gjort til fanesak. Bekjempelsen må sees i relasjon til kampen for proletariatets frigjøring og for å unngå at arbeiderbevegelsen gjorde seg svak i kampen for å bedre levekårene. Kjente personer som Martin Tranmæl, Anders Buen og Einar Gerhardsen vet vi var avholdsfolk som frontet saken. Kyrre Grepp skal en gang ha sagt at alkohol som samfunnsønde innskrenker man ikke, det avskaffer man. «Namdalen Social Demokrat» meldte 6. februar 1920 om at den gamle tid var kommet tilbake med fyll og spetakkel. Det var nesten umulig å ha en fest eller lignende på en søndagskveld uten å treffe på noen som var mer eller mindre beruset. Imidlertid hevdet avisen at det var på landsbygden det var verst. Det merkelige var at *«mange av de økonomiske daarlig stillede som befatter seg med det»*. Underforstått i artikkelen kan leses at det også foregikk en del ulovlig salg.

9.0 Folkets Hus

Folkets Hus i Namsos på toppen av partibakkan.

Folkets Hus som lå på toppen av det som ble benevnt som partibakkan i Carl Guldbrandsens gate ble tatt i bruk høsten 1910, var som kjent sentrum for arbeiderbevegelsen i Namsos, og fikk stor betydning for bevegelsen. Tre år tidligere i 1907 nedsatte man en komité for å arbeide med hussaken og skaffe penger til reisningen. Huset ble bygd i tre og måtte derfor ha dispensasjon fra den såkalte «murtvangsloven». Betydningen av huset kan man ikke skjønne uten å ha opplevd det, tilføyde Guttorm Hansen. Huset var mer enn et forsamlingshus. Det fungerte som et samlingssted for alle som hørte til arbeiderbevegelsen. Her øvde musikkorps, sangkor og gymnastikkgrupper. Her holdt man juletreffester, parti og fagforeningsmøter, hvor stadig nye generasjoner fikk her øvelse i møteledelse. Ikke minst foregikk trykkingen av Namdal Arbeiderblad i lokalene. Avisen som i begynnelsen kom ut to ganger pr. uke, ga muligheten til å orientere om arbeidet innen partiet, skildring av arbeidsfolks kår, solidaritetsarbeid nasjonalt og internasjonalt. Plass ble det også gitt for kampdikt, politiske brytninger, religiøse spørsmål og avholdssak for å nevne noe. Spesielt husket Hansen festen hver nyttårsaften som var en alkoholfri fest. Prøvde noen å komme inn beruset, så bars det raskt ut. Guttorm Hansen ble født og bodde de første årene i huset til John T. Lausnes og som lå i samme gate, like ved Folkets Hus. På en måte ble han dermed Hansens politiske bestefar, et utsagn Guttorm Hansen brukte i flere sammenhenger bl.a. i intervju med undertegnede i 2002.

«Namdal Arbeiderblad» kunne 2. mai 1930 rapportere om at 2000 mennesker var 1. mai samlet utenfor Folkets Hus, med stortingsmann Jensen som dagens taler.

På 1930 tallet ble det foretatt ommøbleringer i Folkets Hus, med utvidelse av både kjøkken, anskaffelse av større kokeovn. Kjent er også at det etter hvert oppsto et sterkt ønske om radio i Folkets hus. I 1929 tok 5 mann på seg oppgaven å arbeide for innkjøp av et radioapparat til Folkets Hus, og 1932 var radioen på plass. I den forbindelse kom det i «Namdal Arbeiderblad» en hyllest til den nyinnkjøpte radioen. Her gjengis noen av de første versene.

Namdal Arbeiderblad (1932). 14. september

I 1933 kunne man i Huset høre Nygårdsvoll agitasjon i valgkampen

10.0 Avisenes betydning

Forløperen til «Namdal Arbeiderblad» var «Alles Vel» et avholdsblad som kom ut i Namsos. Utgiveren Johan Røbergvik tilbød i 1916 Namdal Arbeiderparti å overta bladet, som endret navnet til «Namdalens Social Demokrat» for så å endre det til «Namdal Arbeiderblad» i 1923. I første nummer i «Namdalens Socialdemokrat» etter overtakelsen fra «Alles Vel» den 3. januar 1917 ble det anmodet om ikke å ta en pust i bakken, selv om det hverken var stortings eller kommunevalg. Socialdemokratene hadde å arbeide hardt for saken. Spesielt ble det satt søkelys på å drive agitasjonsarbeide innen kretsen. På mange steder i Namdalen burde det stiftes partiavdelinger. Videre var det et mål å få avisen inn i alle arbeiderhjem.

Navneforandringen på avisen som ville komme i nr. 2. var gjort for å unngå misforståelser med

hensyn til bladets program og mål. En antok at navnet ville vinne «*anklang*» blant alle socialdemokrater i Namdalen. Året etter gikk «Namdalens Socialdemokrat» i februar 1918 hardt ut, og argumenterte for å melde seg inn i fagforeningen. Proletariatets skjebne avhang av det. Den som stilte seg utenfor «*forspilder*» både sitt eget og sine barns liv. I sitt andre nummer gikk avisen «Namdalens Sosialdemokrat» 6. januar 1917 høyt på banen og ga tydelig beskjed om hva som ble oppfattet av urimeligheter i samfunnet. Sosialismens oppgave var å befri landets flertall for kapitalismens og dens forbannelser, arbeidsløshet, militarisme og uvitenhet. I virkeligheten var det den sosialistiske bevegelsen som førte an i kampen for de tusen hjem og et fritt folk. Samme avis stilte seg også kritisk til presteskapet og deres bønner om fred, og hva prestenes og de kristne hadde gjort for å gi sine fredsbønner mening og innhold.

For alle politiske bevegelser er muligheten til å komme ut med sine synspunkter viktig, også for Arbeiderpartiet. Dette ble fra 1918 og utover tydelig i Namsos. «Namdalens Socialdemokrat» skrev i februar 1918 at den som i stedet for et Arbeiderblad holder et kapitalistorgan, begår «*et åndelig selvmord, en forbrytelse mot sin klasse*». Pressen var undertrykkernes virksomste middel. «*Men skaper vi os selv et slikt sterkt vaaben, saa skal pressen bli det virksomste middel til arbeiderklassens befrielse*». På nyåret i 1922 gikk «Namdalens Socialdemokrat» igjen ut med en henstilling til arbeiderne i Namdalen om å slutte opp om utbredelsen av «Namdalens Socialdemokrat». Man ønsket seg et større engasjement for å øke opplagstallet. «*Husk det er de ti tusinder arbeideres frivillige tak som skal løfte vor sak og bære den frem*. Målet var bl.a. å gjøre avisen til den største i distriktet. Et halvår senere gikk avisen ut med nærmest en advarsel og påsto at «*Utbytterklassens bedste og sterkeste vaaben i dens kamp mot dig, dit hjem, din hustru, dine barn er dets mægtige presse. Ved pressens hjælp forstaar utbytterne at holde dig og dine nede, at atpaatil at gi denne uretfærdighet et rettens og nødvendighetens skin*». Videre ble det anført at arbeiderens beste våpen og eneste motvekt var ens egen presse. Målet var bl.a. å tilbakevise kapitalistenes røverhistorier og forvrenginger av «*vor sag*». Kort tid i forveien hadde Namsos Arbeiderparti vedtatt å henstille til sine medlemmer om ikke på noen måte å støtte «*Namdalens Folkeblad*» som benyttet enhver anledning til å mistenkeliggjøre arbeidernes politikk. Arbeiderpartiet hadde på sitt landsmøte i Drammen i 1904 strakt ut sin hånd til Norges avholdsfolk i bekjempelsen av «*drikkeondet*». Ifølge Namsos Arbeiderparti hadde avisen som opprinnelig bl.a. var tenkt som et organ for avholdssaken rakk ned på arbeiderbevegelsens ledene menn.

John Lausnes var tydelig på og argumenterte for støtten til arbeideravisene. I oktober 1922 ble det meldt om at Namsos Arbeiderparti ga kr 35 til avisen «Namdalens Socialdemokrat». Arbeiderpartiet i Namsos hadde på det tidspunktet 122 medlemmer, med samlede inntekter på kr 1004, 67, og en utgift på kr 957, 45. John Lausnes og G. Thornæs var revisorer.

11.0 Splittelsen i Arbeiderpartiet

Vanskelige økonomiske tilstander under første verdenskrig, sterk prisstigning, store økonomiske forskjeller blant folk, med få fråtsende nyrike, bolsjevikenes oppgjør med tsarregimet i Russland, og en svak og utydelig ledelse i Arbeiderpartiet, resulterte i sterke grupperinger innad i arbeiderpartiet, med et ønske om å vise internasjonal solidaritet og dermed være med i Komintern som ble stiftet i 1919. I det lå kravet om at alle sosialistiske partier skulle følge ordre fra Moskva. I juni s.å. meldte det norske Arbeiderparti seg inn. Det prinsipielle program som ble vedtatt på Arbeiderpartiets landsmøte i 1920 så det som sin oppgave å *«forberede og gjennomføre denne revolusjon i samvirke med socialistiske partier i andre land»*. Man ville ha slutt på at bønder og fiskere ble tvunget in under kapitalismens herredømme. I forbindelse med 1. mai feiringen i 1920 proklamerte «Namdalens Socialdemokrat» kravet *«Frem for demonstrasjon for krav om bedriftsråd og sosialisering, for international arbeidersolidaritet og for forbindelse med Russland. Lat det bli fuldstændig arbeidsvile»*.

Martin Tranmæl var en av de som agiterte for en mer radikal linje, og arbeidet for innmeldelse i Komintern. For Tranmæl var arbeiderbevegelsens mål å styrte det kapitalistiske samfunn. Komintern ville ha *«verdensrevolusjon»* og kommunisme i hele verden. Den radikale fløyen av arbeiderbevegelsen rundt 1920 hevdet at seieren over kapitalismen ikke var et nasjonalt, men et internasjonalt spørsmål. Den mer moderate fløyen støttet ideen, men var ikke enig i at midlene var revolusjon. Spørsmålet om tilhørighet til Komintern utløste også en voldsom diskusjon og uro innad i Namsos Arbeiderparti i tiden som fulgte. Guttorm Hansen hevdet dette spørsmålet satte gammelt vennskap på prøve, med bitre oppgjør på arbeidsplassene, og splittelser innad i mange av familiene. Johan Wiik var klar i sin tale. Han ville bevare parlamentarismen og folkestyrets prinsipper. Anerkjennelse av diktaturet var i strid med det sosialistiske livssyn. Her

var John Lausnes og Johan Wiik helt på linje.^{XIV} De ønsket ikke å underkjenne folkestyrets prinsipper. Begge ønsket at Arbeiderpartiet skulle føre en uavhengig kurs i forhold til Moskva. John mente våren 1922 at det ikke var noe hast med å innføre det nye, som kom fra øst. Strengere opptaksbetingelser fra Komintern sommeren 1920 (de såkalte Moskva-tesene), resulterte i protester fra høyresiden i partiet.

Resultatet ble at en del brøt ut og dannet Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti den 1. mars 1921 med Magnus Nilsen som leder, primært på grunn av det revolusjonære ønske om at Arbeiderpartiet skulle være medlem i Komintern. Kort tid etter ble Namsos Socialdemokratiske arbeiderparti i Namsos stiftet den 3. april 1921. Forman ble G. Gerhardsen, og det nystiftede partiet skulle meldes inn i Norges Socialdemokratiske arbeiderparti.

Den 1. mai 1922 holdt det Socialdemokratiske partiet i Namsos 1. mai fest i Godtemplarlokalet. På festen som var godt besøkt holdt bl.a. partifellene Johan Wiik og John Lausnes taler, og det ble holdt innsamling til nødlidende i Russland som innbrakte kr 30. «Trøndelag Social Demokrat» rapporterte 16. desember 1922 at John Lausnes bl.a. sammen med Gerhard Gerhardsen og Johan Wiik ble valgt inn i Namsos bystyre for Sosialdemokratene.

Diskusjonene rundt innmeldelse i Komintern må sees på bakgrunn av både solidaritetsfølelsen med andre nasjoner og folk, men også ut ifra den tid arbeidsfolk gjennomlevde. Til tross for splitting og endeløse diskusjoner fikk arbeiderne i 1922 for første gang flertall i bystyret. Det var to partier den gang, men de ble enige om å samarbeide, og de beholdt flertall i de kommende 2. perioder. Den første partiordfører i Namsos var Hermann Thornes. I forbindelse med 1. maifeiringen i 1922 skrev han et dikt som sier noe om hvor han og arbeiderbevegelsen sto.

I 1923 ble igjen Arbeiderpartiet på nytt satt under press fra Moskva som krevde at partiet lojalt fulgte Kominterns vedtak, og en ny splittelse var et faktum. De som godtok Moskvatesene, brøt ut og dannet Norges Kommunistiske parti med Sverre Støstad som første leder. I 1927 var splittelsen over og Arbeiderpartiet og Sosialdemokratene samlet seg i ett parti. I Namsos ble Johan Wiik valgt til formann i det forenede parti. Guttorm Hansen skrev i

---

^{XIV} Sagbruksarbeider Gerhard Gerhardsen var også en av de som satte seg i spisen for dannelsen av socialdemokratisk forening. Det er mulig John Lausnes og Gerhardsen kjente hverandre fra Flatangertiden. Gerhardsen var født i Trondhjem i 1873, men tilbrakte sine barneår i Flatanger. (*Trøndelag Social- Demokrat* (1921) Gerhard Gerhardsen, 12. oktober; *Social- Demokraten* (1921) Gerhard Gerhardsen, 14. oktober).

boken «Trehesten, partiet og gutten» om hvor stor begivenhet det var når faren i 1927 reiste til Oslo på samlingskongress som ungdomsorganisasjonene til Arbeiderpartiet arrangerte. For en veteran innen arbeiderbevegelsen var det ikke noe å snakke om at en i den forbindelse måtte ta sykkelen fatt fra Namsos til Steinkjer, for å ta toget til Oslo.

«Namdals Arbeiderblad» meldte 28. februar 1927 om et vellykket samlingsmøte i Namdals forenede arbeiderparti, hvor bl.a. John Lausnes refererte fra samlingskongressen. Hele 38 representanter var møtt fram fra de fleste arbeiderorganisasjoner i Namdalen. Wilh. Jakobsen holdt en velkomsttale på felleskomiteens vegne, og minnet på om at målet var å fullbyrde den samling som allerede var skjedd for landet, ved at vi samler oss i et parti, også her i Namdalen. Vi har i de senere år stått splittet, kjempet mot hverandre og derved minsket vår slagkraft utad. Men, vi hadde lært at splittet arbeiderklasse er det samme som et råttent skip som i lengden ikke kan motstå stormen. Det ble enighet om å kalle det nye partiet «Namdals Arbeiderparti». Johan Wiig argumenterte for å danne avdelinger rundt i bygdene hvor slike ikke fantes. Lauvsnes var tydelig aktiv på møtet og ble valgt til nestformann sammen med Wilh. Jakobsen som ble formann. Ønsket nå var at en samling skulle styrke arbeiderklassen.

Namdals Arbeiderblad (1927). 28. februar

12.0 Forsyningskrise, arbeidsløshet og nødsarbeid

Årene rundt første verdenskrig var vanskelige. I 1920 måtte om lag 200 personer ha kommunal hjelp til livsopphold skrev Hildrum & Aakervik. Mange måtte gå arbeidsledige, og krigen medførte også forsyningskrise for folket. «Namdals Socialdemokrat» annonserte ofte om utdeling av kort for å få utlevert matvarer. Provianteringsrådene ble opprettet ved lov av 26. juli 1916 som en følge av de vanskelige omsetningsforholdene under verdenskrigen. De fikk oppgaven å organisere tilførselen av nødvendighetsartikler for befolkningens behov. Da arbeiderrådene ble dannet fra 1917, forlangte arbeiderpartiet å få innflytelse på provianteringsrådenes virksomhet, med den bakenforliggende tanke at borgerskapet ikke var

helt til å stole på – heller ikke i forvaltningen av denne anordningen. Loven om provianteringsråd ble opphevet 7. desember 1923.

Namdalens Socialdemokrat (1919). 18. januar

I forbindelse med første verdenskrig var det i mange heimer vanskelige tider med lite om næringsrik mat. For å imøtekomme dette behovet, ble det flere steder etablert folkekjøkken, også i Namsos.^{XV} Folkekjøkkenet holdt til i Beret Bjørnes hus. Det ble etablert som et tiltak for å støtte arbeiderklassen og deres familier, spesielt i tider med økonomiske utfordringer. Mange hadde ikke råd til middag. Her kunne en få kjøpt rimelige og næringsrike måltider. Ifølge «Adresseavisen» 7. mars 1919 hadde Namsos folkekjøkken vært i drift i ca. 3 og en halv måned med et underskudd på kr 450. John Lausnes sammen med Johan Wiig og Gerhard Gerhardsen gikk i 1919 for å beholde ordningen.

Nordtrønderen (1920).12. mars

Stor arbeidsledighet resulterte i at det ble satt i gang nødsarbeid rundt omkrig i landet, også flere steder i Namdalen. Ikke alle var like fornøyde med ordningen, nettopp fordi det ga

^{XV} «Namdalens Folkeblad» meldte lørdag 18. mai 1918 om at det var nedsatt en komite til å forberede spørsmålet om opprettelse av et folkekjøkken som et viktig ledd i dyrtidsforanstaltningen. Ifølge «Nordtrønderen» 20. mars 1920 ble det også opprettet folkekjøkken andre steder enn hos Bjørnes.

borgerskapet en glimrende anledning til å få utnyttet arbeiderne i en vanskelig situasjon. «Derfor ser man ogsaa at de borgerlige med neb og klør holder fast paa at nødsarbeide skal være daarligere betalt enn andet arbeide». I Namsos strammet situasjonen seg til, og man arbeidet iherdig for å få til bl.a. et skifte i ordførerstolen. Fra avisene i 1922 kan man lese om kamp og motstand mot «utbytterinteressene». Samtidig kan man også lese om Arbeiderpartiets kriseprogram som gikk for arbeid og underhold for enhver arbeider, ethvert nyttig medlem av samfunnet. Den 11. desember samme år kom «Namdal Socialdemokrat» med følgende overskrift på første side:

Namdalens Socialdemokrat 11. desember 1922.

I 1922 så man i Arbeiderpartiet for seg at det var mulighet til å vinne valget, og få byens første Arbeiderpartiordfører. Det gikk høsten 1922 ut sterke oppfordringer, spesielt i «Namdalen Socialdemokrat» om å bidra til at man fikk en Arbeiderpartiordfører.^{xvi} Til det trengtes i alle fall at alle arbeiderne stemte på riktig parti og ikke vinglet. Også kvinnene ble sterkt oppfordret til å stemme. De også kjente på krisen når mannen ble kastet ut av arbeidet og over på nødsarbeid, og husholdningspengene svant hen. Ingen måtte la seg friste til å se mot venstrepartiet som i «Namdalens Socialdemokrat» ble beskrevet som en kombinasjon av evneløshet og fortvilet forsøk på å redde det bestående samfunn. Urettferdighet er borgerstatens uskrevne men gjeldene lov overfor arbeiderklassen. «Arbeiderklassen har at slaa Venstre ned». Den arbeider som stemte med Venstre var ikke klassebevisst tilføyde korrespondenten. En arbeider stemmer med Det norske Arbeiderparti. Hermann Thornes ble på nominasjonsmøtet for Arbeiderpartiet oppstilt på førsteplass, med Wilhelm Jakobsen og Gunnvald Strømhylden som henholdsvis nr. to og tre. John Lausnes sto som nr. fem og seks

^{xvi} Namdalens Socialdemokrat var på den tiden arbeidernes avis fra 1917 til 1923, og dermed forløperen til Namdal Arbeiderblad.

på Namsos Sosialdemokratiske arbeiderpartis liste. «Namdal Sosialdemokrat» kunne fortelle at valgdeltakelsen var på 73 %. 358 stemmer var avgitt for Arbeiderpartiet, og høiresosialistene hadde fått 268. Einar Hustad måtte dermed gi fra seg ordførervervet til Hermann Thornes som ble byens første ordfører for Arbeiderpartiet.

Arbeiderpartiet fortsatte å kjempe for mange saker som fritt skolemateriell, skoletannpleie og kjøttkontroll, men den største sak partiets representanter arbeidet frem var «gjeldsordningen», skrev Lausnes, Sjaamo og Tyldum. Kommunen var delvis som resultat av krakket i 1929, kommet i et økonomisk uføre med stor gjeld. Lausnes var blant de som aktivt arbeidet for å gå til gjeldsordning. Etter mye arbeid og motstand fra borgerlig hold, klarte de å få redusert gjelden fra 3,6 til 1,3 millioner, ved at Staten overtok noe av gjelden.

I 1927 inngikk Arbeiderpartiet og Sosialdemokratene på landsbasis et samarbeid om å stille til valg. På grunn av at de borgerlige partiene hadde problemer med å stille regjering ba Haakon den 7. Arbeiderpartiet om å danne regjering. Det var i denne regjeringen partikollegaen til John Lausnes, namsosmannen Johan Wiik stilte for arbeiderpartiet og Christopher Hornsrud som statsminister.

Da Nygaardsvolds regjeringen tok over i 1935 kom det en ny dreining bort i fra den radikale kamplinjen og revolusjonære fortid. Nå var det nasjonalt fellesansvar og brobygging som ble fokusert, der hele folket skulle samles til samarbeid og felles innsats. Målet var nå «By og land hand i hand» og «Arbeid og trygge kår». Dette var også i samsvar med John T. Lausnes sin innstilling, og som han lett kunne identifisere seg med. Han arbeidet mot et konfronterende, og for et inkluderende parti bygd på demokratiske parlamentariske prinsipper.

Edvard Bull stilte spørsmålet ved om alle kampene og slitet var umaken verd. Svaret han fikk fra deltakere i arbeiderbevegelsens kamptid i Namsos var at de aldri var i tvil om de gjorde rett, og de var stolte av hva de hadde klart å få til. De som kjempet, var klar over at å bygge opp arbeiderbevegelsen kom ikke av seg selv. I dag er det vi som høster av de seirene de kjempet gjennom og vant, og som har bidratt til den trygghet som dagens velferdssamfunn gir oss.

13.0 1. og 17. mai

1.mai var først og fremst arbeiderklassens dag. Den dagen, skrev «Namdal Socialdemokrat», samles arbeiderne rundt omkring i alle land til demonstrasjon for de produktive krefter, de arbeidene kvinner og menns økonomiske frigjørelse. Målet var å få med flest mulig foreninger med flest mulig arbeidere i demonstrasjonen. Faner og flagg var de ytre symboler på fellesskap. Deltakelse i 1. maifeiringen skulle virke foredlende på arbeiderne. «*Feiringen skulle tilføre deltakerne orden, disiplin, og dannelse ved å lære dem opp å oppføre seg ordentlig og marsjere i takt*». Ifølge socialdemokratene ville det øke arbeidernes selvspekt og klassesolidaritet. Den første 1. mai-feiringen i Norge ble som nevnt gjennomført i 1890, og de første barnearrangementene ble gjennomført i Bergen og Ålesund i 1905.

Flere steder i landet forsøkte man å gjøre 1. mai til fridag. Her kan nevnes at Trondheim skolestyre i 1907 på oppfordring av Arbeiderpartiet gjorde 1. mai til fridag for byens folkeskoler. I den anledning gikk Adresseavisen ut og kritiserte de som hadde stemt for ordningen, og beskyldte dem for ikke å se konsekvensene og rekkevidden av forslaget. De borgerlige så det som en demonstrasjonsdag mot det bestående. John Lausnes holdt flere 1. mai taler, bl.a. i Klinga i 1928.

På begynnelsen av 1900- tallet var 17.mai omstridt innen arbeiderbevegelsen. «Ny Tid» refererte i 1907 til et foredrag holdt av O. Alnæs i Vestbyens socialdemokratiske ungdomslag, der han hevdet: «*Dere vet at Tr.hjems arbeiderparti som saadan ikke længere deltar i dagens (17 mai) officielle festligheter*». Det var en historisk viktig dag for borgerskapet, men ikke for arbeiderne. Mange hadde et ambivalent forhold til feiring av dagen. «Namdalens Socialdemokrat» skrev at 17. mai ikke i første rekke har blitt en minnedag. Den var blitt en agitasjonsdag for alminnelig borgerlig «*opfatning av de nuværende samfundforholde*» hvor dårlige og falleferdige de nå enn var. Det er med andre ord blitt en borgerlig demonstrasjonsdag. Socialdemokratene ville gjerne holde 17. mai som en minnedag om både 1905 og 1914, og de kamper som gikk forut for disse begivenhetene. Man ville for eksempel ikke delta i den borgerlige forherligelsen av militær eller forsvarsvesen som man kalte det. Man ønsket heller ikke å bygge opp under den rådende borgerlige politikken. Derfor ville arbeiderne holde seg borte fra borgertoget. «*De vil ganske naturlig indta den samme plass som borgerne indtog den 1. mai*». Imidlertid ønsket de heller ingen antidemonstrasjon. Det fineste med dagen, skrev korrespondenten, var barnetoget. Videre kunne en lese at oppmøtet

var betraktelig mindre enn de 1000 som Nordtrønderen anslo det til. Selv om 17. maikomiteen gjorde alt for å løfte dagen virket det ikke etter sin hensikt. Hvilken holdning Lausnes hadde til 17. mai er uklart, men han deltok i feiring av dagen. John T. Lausnes demonstrerte ikke ved å boikotte f.eks. 17. mai, det var ikke hans måte å gjøre det på. Han mente at dagen burde feires, men det er klart at den store dagen var 1. mai. Etterkommerne kan ikke erindre at han var i Flatanger i forbindelse med noen av disse høytidsdagene.

Ordfører Herman Thornes var hovedtaler 17. mai i 1937.

Utlånt av Namdalsmuseet

14.0 Samvirkeideen ble viktig for arbeiderbevegelsen

Den faglige og politiske arbeiderbevegelsen fattet tidlig interesse for kooperasjonen, og allerede i oktober 1870 deltok Kristiania Arbeidersamfund i stiftelsen av Spareforeningens Samlag. På den skandinaviske arbeiderkongress i København i 1901 ble denne tilnærmingen diskutert. Det samme skjedde på Arbeidernes faglige Landsorganisasjons kongress i 1905. Man så samvirket som et ledd i det sociale reformarbeidet. I de siste tiårene før 1900 begynte samvirketanken også å få fotfeste i Namdalen. Den første forbrukerforening som kom i gang var Overhalla spareforening i 1873. I 1905 var det 12 samvirkelag i Nord Trøndelag, og i 1940 var det 40. Denne bevegelsen så også John Lausnes på som viktig, spesielt for arbeiderklassen. Tyngende gjeld gjorde mange fattigfolk til slaver hos handelsmannen, skrev Guttorm Hansen. Da de første kooperative forretningene ble dannet, var det mange som ikke kom seg løs fra den private handelsmannen.

Det er vanskelig å finne en enhetlig teoretisk forståelse av kooperasjonen, men de fleste aksepterer at ideene til forbrukersamvirket fikk sin start i Rochdale i England i 1844, med felles innkjøp av varer og fordeling av disse innen fast medlemskrets. Formålet var at

forbrukerne selv skulle ta hånd om omsetning og produksjon av varer, og gjennom det styrke sin økonomi, heve levestandarden og øve innflytelse på de sosiale forhold i samfunnet. Man ønsket kontroll med produsent- selger- forbrukerkjeden. Gjennom det kunne man skaffe medlemmene gode varer til konkurransedyktige priser, og virke regulerende på vareprisene. Norges Kooperative Landsforening (NKL) ble samvirkelagenes landssammenslutning, og de fleste samvirkelagene sluttet seg til NKL, som ble dannet i 1906. NKL har bl.a. som formål å foreta store felles innkjøp og gjennom det oppnå lavere priser. Forbrukersamvirket har eget forsikringsselskap og butikkene fører også en del egne merkevarer. Arnesen skrev at «*Det er ikke handelsmennene eller mellommennene personlig vi vil til livs. Det er systemet som er for kostbart for forbrukerne*». Et samvirkelag var for alle, uten noe egoistisk formål. Skatteloven ga skattefrihet for den del av overskuddet som falt på medlemmene. Ideelt skulle kjøpeutbytte ikke utbetales, men skulle stå i en bank og være medlemmenes sparepenger. Dermed ville det hjelpe opp medlemmenes sparesans og skaffe kooperasjonen nødvendig kapital. Overaae skrev at samvirkelagene var grunnlagt på solidaritetsideen, og fremmet dyktighet, ærlighet og samfølelse. Det skapte med andre ord «*gode samfunnsborgere*». ^{XVII} Også i Namsos lot man seg inspirere av samvirketanken, og like etter 1900 startet man i partiet derfor arbeidet med å opprette en kooperativ handelsforretning i byen. I 1911 holdt formann i Norges Kooperative Landsforening et foredrag i Namsos. Ideen slo rot og det ble stiftet et kooperativt selskap som fra 1913 fikk leie lokaler i kjelleren på Folkets Hus, men det gikk etter en periode over styr. Så gikk det noen år før Arbeiderpartiets kvinneforening i 1927 nedsatte en komité for å utrede spørsmålet om dannelsen av et innkjøpslag. Resultatet ble opprettelse av et nytt kooperativt selskap. Kvinnene så det som et viktig middel til å bryte handelsmennesenes monopol og ikke minst den utstrakte kreditthandelen som bandt folk til en bestemt kjøpmann. Dette var oppstarten av et samvirkelag i Namsos som ble formelt stiftet i 1932 med Johannes Johnsen som bestyrer i overrettsakfører Sjøstads gård i Meyergaten. Han var 33 år og hadde vært ansatt hos Einar Hustads forretning i 18 år. Virksomheten omfattet alle sorter kolonialvarer, fetevarer, mel, glass, stentøy, jernvarer etc. Det var også opprettet en egen avdeling for skotøy og lærvarer. Første dagsomsetning var på kr 120.

«*Namdalens Socialdemokrat*» skrev at for en del år siden gikk en bevegelse over store deler av Namdalen, som hadde som mål å skaffe forbrukerne billigere varer. Bevegelsen var en

---

^{XVII} Hans Jakob Overaae (1878-) var en kjent samvirkekonsulent som reiste mye rundt i landet og informerte om samvirketanken. Skrev en rekke artikler og bøker, bl.a. Samvirkeboken i 1919.

naturlig følge av den privatkapitalistiske produksjon og vareomsetning, og en voksende social vekkelse. Videre ble det hevdet at kooperasjonen med sin sterke organisasjon nå hadde vunnet seg en posisjon som ikke kan rokkes ved av utenforstående krefter, såfremt de kooperative medlemmer selv vil opprettholde sin stilling. «Nordtrønderen» refererte 20. februar 1922 til kommentarer fra samvirkekonsulent Overaae som nettopp hadde gitt ut en bok om samvirke. Han kunne opplyse om at de viktigste prinsipper for samvirke kunne sammenfattes i syv punkter, bl.a. at kapitalen skaffes tilveie ved medlemsinnskudd, at det skulle kjøpes og selges ferske og gode varer til så lave priser som mulig, og at overskudd skulle fordeles på medlemmene. Her er naturlig å nevne at i 1920 arbeidet man med å stable et samvirkelag på bena på Skage i Overhalla. Bangsund var tidlig ute med sin etablering av samvirkelag i naustet som tilhørte Andreas Bangsund.

En viktig komponent i samvirkeideen var at et eventuelt overskudd skulle fordeles på medlemmene, og ikke på eierne. Man kan hevde at kooperasjonene gikk inn i det eksisterende kapital, vare- og arbeidsmarkedet, med en radikal måte å løse overskuddsfenomenet på. Dette var en ny betraktningmåte. Samvirkelagene drev med andre ord økonomisk virksomhet til fordel for medlemmene, både ved at det ble innkjøpt store kvanta for å få ned prisene og at deler av samvirkelagenes overskudd ble gitt tilbake til medlemmene. Ideen om at ingen enkeltperson skulle dra av gårde med overskudd og at ev. overskudd skulle fordeles på medlemmene var søt musikk for arbeiderbevegelsen. Etter at Lausnes flyttet til Namsos ble han aktiv innen arbeidet med å etablere Namsos samvirkelag. Makten som private handelsmenn fikk over folk, gjorde noe med han. I en periode både før og under krigen var han formann i Samvirkelaget, som bl.a. i 1941 hadde et overskudd på kr 1180, 89.

I april 1940 ble samvirkelaget som ble tatt i bruk i mai 1939, rammet av bombingene av Namsos. Raskt etter ødeleggelsen ble det nedsatt en byggekomité for å få satt opp en ny gård i Havnegata 9. Gården skulle nemlig gjenoppbygges så snart reguleringsplanen for byen var i orden. John Lausnes var med i denne komiteen, men frasa seg gjenvalg i 1941.

Barnebarnet Solveig Ytterdahl fortalte at dette var en svært viktig sak for John Lausnes. Også i dette spørsmålet var han prinsippfast. Han så ikke med særlig blide øyne på at andre butikker enn Coopen ble brukt av familien. «*Da sa han tydelig ifra*». Ytterdahl fortalte at bestefaren tapte en del penger på en konkurs i Samvirkelaget, men husket ikke i hvilken sammenheng.

15.0 Fritid

Lange arbeidsdager, familie og ustrakt politisk aktivitet medførte at det ble lite av fritid. Imidlertid klarte Arbeiderpartiet å utvikle et godt sosialt miljø for sine medlemmer. Folkets Hus ble også mye brukt utenom de politiske oppgavene. Kjent er også at «Partihytta» ved Alhusvatnet, som også John Lausnes benyttet seg av, ble brukt en del både til partiarbeid og fritid, spesielt i årene før krigen. Fra «Namdal Arbeiderblad» 10. oktober 1992 kan man se bilde av en rekke kjente partifolk var samlet ved hytta, bl.a. Simon Dahlberg, Johan Wiik, Gerhard Gerhardsen, John Lausnes og Andreas Sjømo. Arbeiderungdomslaget bygde egen hytte «Elverhøy» ett stykke bortenfor. Senere overtok Røde Kors Hjelpekorps den hytten, som i dag er fjernet.

Partihytta like ved Alhusvatnet tatt før andre verdenskrig.

Bilde fra *Namdal Arbeiderblad* (1992).10. oktober

Andre utflukter og arrangementer ble også tilbudt arbeidsfolk og andre interesserte i regi av arbeiderbevegelsen. Nordtrønderen kunne så tidlig som i 1906 melde om at Namsos Arbeiderparti arrangerte «Lysttur» til Salsnes med D/S Herlaug.

Nordtrønderen (1906).18. juli

Året før, i 1905, kom arbeiderkvinnene på banen og dannet kvinneforening i tilknytning til Namsos Arbeiderparti. De bidro også aktivt i løsningen av mange store oppgaver, bl.a. for å skape gode sosiale miljø. Kvinneforeningen sto bak etableringen av feriehuset i Sandvika på Spillum. Sandvika var et ideelt sted for familier, og et billig ferieopphold.^{xviii} Feriehuset med 13 sengeplasser var eiet av Arbeiderpartiets kvinneforening, og ble drevet for at slitte mødre om sommeren kunne få komme dit for å samle krefter. Huset ble også brukt en del til kursvirksomhet. Formann i styret var Aagot Selvig. Julie Tungseth var også en av pionerene i arbeidet med Feriehuset.

Feriehuset i Sandvika. Bilde kopiert fra *Namdal Arbeiderblad* (1956) 14. april

Guttorm Hansen nevnte flere steder at arbeiderkvinnene var aktive når det gjaldt sosial og familiesaker, som f.eks. helsestasjon for mor og barn, prevensjonsveiledning, ernæring og

^{xviii} Eiendommen i Sandvika ble senere kjøpt av Klingenbergheimen som feriested. Stedet ble lite brukt utover noen dagsturer og ble videresolgt noen år senere (Stamnes, J. (2014) *Klingenbergheimen reist av en folkebevegelse i Namdalen. Bakgrunn for oppstart og de første 10 årene*. Utgitt av Namdal historielag.

hygiene. Dette sto det respekt av. En skal huske at kvinnene hadde mindre fritid enn mennene. Fra avisene på begynnelsen av 1920- tallet ser man at arbeiderkvinnene var de som ofte tok initiativ til utflukter både til sjø, skog og fjell og ikke minst til «Hytta».

16.0 Arbeiderbevegelsens syn på kristendom

Arbeiderbevegelsens holdning til religion var tydelig. Det var en skepsis til arvesynd, evig fortapelse og mistroen til menneskets egne krefter og muligheter. Mang en undertrykt arbeider spekulerte nok på hvordan det er mulig å være en kristen i en undertrykkende tid, der det stadig foregikk grusomheter og utnyttelse av folk. Det blir feil å være passiv når folk sulter og dør. Mange opplevde at kirken tok borgerskapet og overklassens parti. På det fjerde Norske Arbeidermøte i 1888 vedtok de at kristendomsundervisningen burde utgå som fag i skolen og henlegges til kirken. I Det norske Arbeiderpartis program i 1891 het det at skolen skulle være konfesjonsløs, i 1911 at den skulle være bekjennelsesfri, og i 1918 tok man skrittet helt ut og forlangte at «*Kristendomskundskap utgaar av skolens fagkrets*». En viktig grunn til dette hevdet Hallern var kirkens egen holdning eller mangel på holdning til arbeiderne og det nye industrisamfunn som vokste frem her i landet. Resultatet ble sterke og steile fronter innen arbeiderbevegelsen. «Telemark Social Demokrat» refererte 9. oktober 1924 til «Mot Dag» der de skrev at «*Hele det religiøse væsen og allermest de aktuelle vækkelser i enhver henseende er en forbandelse. Kirken og vækkelsesprædikanter er vore fiender og deres tanker staar i raak kamp mot vore tanker, deres vilje er i strid med vor vilje, deres praktiske propaganda er i strid med vor propaganda Derfor sier vi, at kirken og alt det religiøse væsen er en forbandelse for arbeiderne*». Derfor bekjemper vi kirken og lægpredikantene». Andre ville bekjempe den kirkelige autoriteten, den kristelige ydmykhetsmoral, intoleransen, og fordummende sekter. Religion var en privatsak. Tranmæl erklærte at partiet skulle bekjempe religiøse fordommer. I samme avis ble både Bondelaget, Venstre og Høire beskyldt for deres holdning til væpnet forsvar og for å være militærpartier, og aldri torde slippe troen på gevær og mitraljøser som en avgjørende faktor i inn og utland. De hadde forrådt den norske arbeiderklassens antimilitarismes program. John Lauvsnes argumenterte for at pengene heller burde brukes på de som hadde det «*smaat og vondt*». Ved valget høsten 1924 hevdet avisen at fem partier med militarismen på ryggen sto mot Norges Socialdemokratiske arbeiderparti. Så derfor kom utfordringen «*Stem med det socialdemokratiske parti*».

Tidlig ga Namsos Arbeiderparti utrykk for et ønske om å stryke posten om statskirkens avskaffelse, og adskillelsen av kirke og stat. På landsmøtet til Arbeiderpartiet i 1901 fikk gruppen fra Namsos slettet en paragraf i programmet, nemlig avskaffelse av statskirkeordningen. Noe senere viste John Lausnes og kretsen rundt han at de sterkt mislikte at kirken skulle spilles ut over sidelinjen. Han hadde stor respekt for kristendommen, og likte ikke den radikale holdningen til kirka som var fremtredende. Guttorm Hansen fortalte at det var vanlig at hans årskull gikk i kirken. «*Det var ikke noe galt*». Årsklasse på årsklasse ble sendt på søndagsskole i Bedehuset eller Frelsesarmeen. Arbeiderbevegelsen i Namsos hadde noe Machiavellisk over seg: religion bør støttes, ikke fordi den er sann, men i den grad den styrker sosialt samhold og andre nyttige dyder.

Det spente forholdet mellom religion og arbeiderbevegelse holdt seg. Mange år senere, i 1951, skrev Trygve Bull i Arbeiderbladet at det var en klar tendens bort fra alt fornuftsstridig tøv som har vært heftet med religiøsiteten som jomfru-fødsel, mirakeltro og autoritære bud. Han ønsket å fremelske viljen til fornuftsmessig erkjennelse som munnet ut i troen på mennesket.

17.0 Pensjonist

John Lausnes fylte 70 år den 25. juli 1947. Han trakk seg da tilbake etter 60 år som sagbruksarbeider. En av arbeiderbevegelsens mest trauste og plikttoppfyllende menn i Namdal sluttet da ved Van Severen som i alle år hadde vært hans arbeidsplass. Han ble da hedret med fortjenestemedalje. Denne finnes ifølge Solveig Ytterdahl hos slekt i Sverige. Til Namdal Arbeiderblad kunne Lausnes fortelle at siste dag ved Van Severen var vemodig, men han hadde hele tiden vært stolt av sitt yrke. Videre tilføyde han at han hadde følt seg som en fri mann. På 75 årsdagen ble han også hyllet i avisene for sitt virke i innen arbeiderbevegelsen og for at han i sitt virke hadde vært med på å ta de tyngste løft i en tid da det virkelig kostet offer, forsakelser og personlige vanskeligheter å være sosialist. Han var en av dem som trodde på et bedre samfunn og en bedre fremtid for arbeidsfolk.

John Lausnes på sin 70 årsdag.

John T. Lausnes fikk oppleve store begivenheter og samfunnsendringer i Namdalen og landet forøvrig fra sin oppvekst i Flatanger til sin død 80 år senere som fikk betydning for mange. Foruten det som så langt er nevnt, fikk han etter at han kom til Namsos, oppleve innvielsen av den nye steinkirken i 1903, og den nye folkeskolen i 1904, samt folkeavstemmingen i 1905. Vi vet ikke, men kanskje, var han med og hyllet Kong Haakon og dronning Mauds besøk i Namsos i 1907. Han ble også vitne til store fremskritt i Namsos som at Tavlåa ble ervervet til elektrisitetsverk i byen, ferdigstillelsen av Folkets Hus i 1910, åpning av Namsenbrua i 1922. Stort måtte det også være at han og Sanna kunne gå til stemmeurnene sammen, etter at alminnelig stemmerett ble innført i 1913. Lausnes fikk også oppleve byutvidelse av Namsos både i 1921 og 1957. I april 1940 ble Namsos så å si utslettet, og i 1945 deltok han sikkert i feiringen av nazismens kapitulasjon. Han fikk være vitne til gjenoppbyggingen av byen, men fikk ikke oppleve etablering av storkommunen eller at Flatanger fikk veiforbindelse med omverden i 1964.

18.0 Person og karakteristikk

I forbindelse med dette arbeidet har jeg snakket med mange som kjente John Lausnes, både de som delte, og ikke delte hans politiske syn. Ingen av disse snakket negativt om han, men tvert imot i positive vendinger. Guttorm Hansen brukte begrepet ankermann når han skulle beskrive Lausnes sin rolle innen arbeider og fagbevegelsen. «*Det ble et menneske som ville noe, som aktivt og fylt av handlingsvilje krevde sin rett, men som også gjorde sin plikt*». Han var aktiv fra han kom til Namsos til han ble pensjonist 60 år senere. Når du snakket med John Lausnes

kunne han oppleves som en mild type, og det var han nok. Men han kunne også «*være helt beinhard*» når det var nødvendig. Tålte dårlig at partifolk ikke var helt edruelege. Han krevde at folk holdt seg innenfor grensene, uten å gå med på innrømmelser som ikke var i samsvar med partiet. I forbindelse med 75 årsdagen ble han omtalt som en av Namdalens mest kjente menn, som fra sin tidligste barndom hadde deltatt i arbeiderbevegelsen. En som var med og tok de tyngste løft i en tid det kostet offer, forsakelse og mange personlige vanskeligheter.

Så kan man spørre om hva som ble hans unike bidrag innen arbeider og fagbevegelsen etter at han kom til Namsos rundt 1900 og ble et aktivt medlem? Som nevnt er det vansker med å finne noe skriftlig fra John Lausnes, men ifølge Guttorm Hansen og Jens Anton Andersen var han en aktiv pådriver og motivator. Lausnes var ikke av de mest synlige i den forstand at han offentlig frontet bevegelsens arbeid. Han var en ankermann i betydningen av at han arbeidet i det skjulte, altså innen bevegelsen. Han grep aldri talerstolen for egen vinnings eller forfengelighets skyld. Heller ikke fulgte han parisernes eksempel og reiste barrikader i gatene. For han var det partiet og arbeidet i kulissene for å gjøre det så effektivt og slagkraftig som mulig, som sto i fokus. Det var det stillferdige og langsiktige arbeidet med å bygge opp en holdbar organisasjon for å kunne nå bestemte politiske og økonomiske mål som var hans arbeidsmåte. Lausnes var smertens klar over at arbeidernes frigjøring måtte være arbeidernes eget verk, og det krevde fellesskap og samarbeid. Slik sett ville nok noen hevde han var av de mer anonyme deltakerne i bevegelsen.

Han ble beskrevet som en intellektuell kraft som med skolegang ville ha gjort det godt, men det var ingen aktuell problemstilling. John Lausnes hadde god evne til å analysere og forstå det politiske spillet. Slik var han lik John Wiik, tilføyde Guttorm Hansen. Han var selv klar over at han ikke var noen folkeinspirator fra talerstolen, men han var aktivt med på å skape en sterk politisk ansvarsfølelse innad i arbeider og fagbevegelsen gjennom den skolering og det store opplysningsarbeidet som foregikk på bl.a. partimøtene og klubbkveldene. Ikke minst bidro han med de verdier han signaliserte gjennom sin trofaste og prinsippfaste væremåte mot bevegelsens prinsipielle verdier. Han så at kapitalismen sto i veien for at alle skulle ha det godt. Folk kjente på sin maktesløshet, noe som i mange tilfeller førte til passivitet, som også kunne være det letteste av alle valg. John ville med sitt engasjement ut av denne tilstanden. John Lausnes brukte vanligvis ikke sterke ord, men da Namsos bystyre i mai 1927 behandlet arbeidsdepartementets forslag om å nedlegge jernbane anlegget Grong – Namsos, utbasunerte

han «*Der må feile forslagstifterne noe i skolten*». Andre brukte begrep som voldsangrep. Forslaget fra sentralt hold forårsaket naturligvis sterk harme blant Namdalens befolkning.

Jens Anton Andersen fremhevet sterkt flere ganger hvilken stor betydning Lausnes hadde innad i bevegelsen, spesielt når det gjaldt opplæring og skolering av nye generasjoner som søkte seg opp mot arbeiderbevegelsen. Selv fikk han del i en slik skolering, og ikke minst opplevde han Lausnes som en person du kunne søke råd hos når en var usikker på hvordan en skulle forholde seg. «*For meg var han en læremester*». Som nykommer i kommunestyret i 1953 fikk Andersen problemer med å avgi sin stemme. Han søkte da råd hos John Lausnes som svarte at det ikke var vanskelig dersom det «*gagnet arbeidsfolk og fattige*». Andersen beskrev han videre som en svært rettskaffen mann med høy integritet. «*Gikk hele tiden for ideen, uten å tenke på seg selv og eget beste. De fattige og arbeiderklassen sto alltid i første rekke*». Han var sikker på at det var arbeiderbevegelsen og solidariteten som var det riktige veivalget, noe som også ga seg tydelig utslag i skoleringen. Som nevnt var han i hele sin karriere tro mot arbeiderbevegelsens grunnlagside. Han inntok en altruistisk holdning i betydningen at han handlet på en slik måte at det tjente arbeiderbevegelsen, småkårsfolket, samfunnet og ikke egne interesser. Han søkte å realisere det som var til det beste for andre, og der sto han støtt med høy integritet.

Jorden er rik. Finnes her nød og sult, så skyldes det svik, skrev Nordal Grieg i diktet «Til ungdommen» i 1936. På bakgrunn av samtaler jeg har hatt med personer som kjente John Lausnes godt, så kunne han ha gått god for erkjennelsen som ligger i verselinjen. Han godtok ikke at klassesamfunnet var skjebnebestemt, og at fattigdom var en naturlov.

Arbeiderbevegelsen med Lausnes i spissen hadde en ide om at det var mulig å skape grunnlag for en ny økonomi, mer politisk styring, utvikling av demokratiet og grunnleggende reformer. Svik ligger nært opp til bedrag, noe forrædersk, noe egoistisk og usselt. Vi vet alle at svik som bitter urett fremkaller negative følelser hos de som opplever det. Lausnes ønsket å være med på å bygge landet. Han ønsket å unngå nød og bygge velstand, ikke primært for seg selv, men for de som trengte det. Det var nok av ressurser til fravær av sult. Overflod hos noen få, og nød hos mange var for han uforenlig. Verdiskapningen skulle fordeles. Gjennom sitt engasjement i arbeiderbevegelsen tok Lausnes på seg et ansvar for å sikre og utvikle velferdsstaten slik at alle fikk gode oppvekst og levevilkår. Han sto opp og gikk for det han

trodde på. Det var noe Calvinsk over han. John Calvin (1509-64) vektla asketisk livsførsel, hardt arbeid og nøysomhet som viktige menneskelige dyder.

Begrepet humanisme er vanskelig avgrensbar, og ofte finner en motstridene definisjoner. I generell og vid betydning definerer Knut Tranøy humanisme som livssyn, menneskesyn eller filosofi som gjør mennesket, dets velferd og dets verdier, til det sentrale. Kjernen i Tranøys definisjon sier noe om den filosofiske og etiske retningen, nettopp fordi forståelsen setter mennesket i sentrum. Dersom man går ut ifra en slik definisjon kan man hevde John Lausnes var en ekte humanist. Det sentrale for han var å sette menneskets velferd og velvære i høysetet og i sentrum. Han hadde fokus på å skape det gode liv for alle.

Guttorm Hansen hadde et nært og spesielt forhold til John Lausnes. Han ble født på loftet/kvisten i det 1 ½ etasjes huset Lausnes bygde i partibakkan. Han vokste dermed opp og levde i dette miljøet som var preget av arbeid og fagbevegelse, bestående av sagarbeidere og noen sjauere. Lausnes var en eldre mann da Guttorm ble kjent med han, og fikk et veldig bestefaraktig forhold til han hele livet. Guttorm hevdet at det som karakteriserte han var den veldig sterke solidariteten. Alt for partiet. Han var lite egoistisk, solidarisk i ett og alt, og var det noen som var i knipa eller trengte hjelp, så skulle de hjelpes. Kravet var at du skulle bry deg overfor folk. «*Gjør din plikt og krev din rett*». Dette var noe som preget han. Han hadde høy moral, eiendomsretten ble det ikke engang rokket ved. Heller ikke de gangene det var lite ved og man kunne ha forsynt seg fra en annens vedskog. Guttorm Hansen fortalte at noe av det som gjorde Lausnes mest oppbrakt var når han var vitne til at fattigfolk ble dårlig og urettferdig behandlet, og når det ble spredd usannheter om partiet. Streikebryting ble sett ned på, fordømt, og de som utfordret dette kunne få svært ublid behandling. Det var ikke Lausnes sin fremgangsmåte. Han likte dårlig de prinsipløse, men gikk aldri til angrep på enkeltindivider på den måten. Endring i atferd og holdninger skulle skje gjennom partipolitiske diskusjoner og drøftinger. For noen var de magre kår på begynnelsen av 1920-årene så utholdelige at streikebryteri gikk foran solidaritetsfølelsen.^{XIX} Selvsagt kom det sterke reaksjoner, og i «*Namdalens Socialdemokrat*» ble det betraktet med avsky, og ble sett

---

^{XIX} I denne perioden krevde arbeidergiversiden at lønningene skulle nedsettes, og i 1921 fikk man den såkalte «*Storstreiken*», som var den mest omfattende streik vi har hatt her til lands, og som startet som en sjømannsstreik. Flere, bl.a. Einar Gerhardsen ble dømt til fengselsstraff for opphissende atferd. Arbeidsfolk både på sjø og land fant det særs urettferdig å bli konfrontert med krav om store lønnsreduksjoner. Flere steder kom det til regelrette slagsmål, men i Namsos finnes ikke rapporter om slike tilstander.

på som en som *«bryter ned, hva ærlig mand vil kjæmpe frem til seier»*. Sommeren 1921 samlet samtlige arbeiderorganisasjoner i Namsos seg til et fellesmøte, der de uttalte sin enstemmige misbilligelse overfor de bryggearbeiderne som viste illojal opptreden ved å bistå med lasting og lossing av streikbryterbåter, og at det ville få konsekvenser. I mars 1924 meldte «Arbeider-Avisa» om at streikbrytertendensen bredde om seg i Namsos.^{XX} På de fire sagbrukene arbeidet 20 uorganiserte mann av den type som *«dette bruks disponent ikke tidligere vilde vært bekjent av å ha i sitt arbeide»*. Men, de organiserte var på vakt, og ved arbeidets slutt ventet 150 mann utenfor bedriften og fulgte streikebryterne på veien hjem. De *«stripete»* likte seg selvfølgelig ikke, og tok på flukt på en måte som vitnet om deres dårlige samvittighet. De fleste ble fulgt til døren, og ble medelt at alvorligere konsekvenser kunne ventes neste dag. Andre steder gikk arbeidsgiverne ifølge «Arbeidets Rett» så langt som til å oppmuntre streikebryterne ved Hamang papirfabrikk i Bærum til å gå til sak mot avisen «Social -Demokraten». Som redaktør ble Martin Tranmæl dømt til en bot på kr 100.

Bortsett fra at han var glad i å spille kort hadde John Lausnes ingen hobbyer fortalte Solveig Ytterdahl og Guttorm Hansen. Han brukte all tid på arbeiderbevegelsen og på organisasjonen. I den perioden han var forbundsstyremedlem i det som hette Sag og Høvleriforbundet reiste han ofte til Oslo på møter.

Guttorm Hansen hørte John T. Lausnes talte mange ganger, men betraktet han ikke som noen stor taler. Imidlertid deltok han aktivt i diskusjonene, og gjorde seg sterkt gjeldene hvis nødvendig. *«Mange aktive diskusjoner i folkets hus»*. Ifølge Jens Anton Andersen var John Lausnes en hyppig bruker av Folkets Hus. *«Ofte var han å se der»*. Han fulgte svært godt med hva som rørte seg i bevegelsen. Hansen betraktet John Lausnes som en personlig venn som han kunne gå til med hva det måtte være av vanskelig ting. Etter at Guttorm Hansen begynte i «Namdal Arbeiderblad» i 1951 var John ofte innom for en prat. Vi hadde i flere år så å si vår daglige lille samtale. *«Vitaminsprøyte»* kalte han det.

Solveig Bergum datter av Johan Wiik kjente John Lausnes godt. Hun beskrev han som en ekte hedersmann som utviste stor rettferdighet. Han var godt likt av alle og nøt stor respekt. Det kunne være uenighet i politikken, men alle var glade i han. Hun fortalte videre at John

---

^{XX} Streikbryternavnet er med rette, blitt vort lands mest nedsettende skrev Carl Jeppesen i «Social- Demokraten» 22. august 1912.

Lausnes og hennes far, Johan Wiik, hadde mye kontakt. De møttes ukentlig, og da «*var det bare politikk*». Da Johan Wiik ble enkemann og giftet seg på nytt, ble det mindre regelmessig kontakt, hevdet Solveig. Også de som ikke sympatiserte med arbeiderbevegelsen betraktet John Lausnes som en høgt respektert mann i byen, fortalte Rakel Holm. «*Han bar på en høy standard*». Samme karakteristikken ga også Solveig Hansen, datter av Kalmar Westerdal, som arbeidet på saga (Van Severen) i de fleste av sine yrkesaktive år, og var aktiv organisasjons og partimann sammen med John Lausnes. Westerdal rettet spesielt sin aktivitet mot å få organisert skogsarbeidere. Solveig kunne fortelle at det sto i respekt av John Lausnes, som ble betraktet som lite egoistisk, svært trofast mot partiet, en som ikke vaket en tomme. Solveig husker han som en stor mann som det lyste rettferdighet av, men litt «*bursk*», men «*ikke bursk i seg selv*» Hadde alltid et vennlig og oppmuntrende ord til barna. Lausnes var stadig på besøk i deres hjem, spesielt stilte han opp i en periode da Kalmar var syk. Ellers møttes de alltid hver søndag til partimøter.

Torgeir Pedersen beskrev Lausnes i positive ordelag. Han bodde i samme hus som John Lausnes fra han var 5-6 år til han var 18. John var onkel til Torgeirs far Tormod. Naboen Tor Elden betraktet Lausnes som en flott nabo som slo av en prat ved anledning. Ofte dreide diskusjonen seg om partipolitikk. Han var svært opptatt av arbeiderbevegelsen og dens sak. Elden hørte han talte flere ganger, og hevdet på sin side at han var en god taler.

Dagmar Kalstad fortalte at hun var bestevenninne med Svanhild, datteren til John Lausnes. De to gikk i samme klasse alle år på folkeskolen. Hun opplevde Lausnes som en trivelig men noe streng mann, som pratet lite med barna. Det var imidlertid alltid godt å få komme dit, og det vanket alltid en matbit. Sanna husket hun som en trivelig og vanlig husmor på denne tiden, som alltid ga barna lov til å være inne sammen med familien. «*Var raus sånn*».

Mary Hjelde, gift med lensmann Olav Hjelde kjente godt til John Lausnes. Kjennskapet skjedde først og fremst gjennom at Marys bror Olav Pedersen var gift med Ingrid Wiik, datter av Johan Wiik. Gjennom familien ble Mary godt kjent med Johan Wiik og John Lausnes. Hun kunne fortelle at de to hadde mye felles og at de møttes ofte både privat og for å drøfte politiske saker. Hun beskrev Lausnes som en stødig, klok og rettferdig mann, og hevdet at folket i Namsos hadde stor respekt for han. Mary kom tidlig inn i arbeiderbevegelsen og hun fortalte at hun siden hadde stemt Arbeiderpartiet. Hun var med i ungdomsorganisasjonen til partiet og var mye i partihuset (Folkets Hus) som ung. Der vanket Lausnes som var aktiv i å få

ungdommen skolert. Moren til Mary sto i partiet, men ikke faren. Alle hennes fire brødre deltok i ungdomsbevegelsen ifølge Mary. Når en ser på alle de verv John Lausnes ble pålagt og utfordret på, så er det en indikasjon på at han var høyt verdsatt som en pålitelig og fikk arbeidet gjort.

John Lausnes huskes som en god og trygg bestefar som aldri prøvde å fremheve seg selv. Han var lojal mot arbeiderbevegelsen og det den sto for. Det var hele tiden fellesskapet som var det primære. «*Han var prinsippfast og vek ikke en tomme når det trengtes*». All tid gikk med til arbeid og fagbevegelse, samt bygge samvirkelag, tilføyde Solveig Ytterdahl. Det gikk i første omgang ikke særlig bra. Konkurs ble som nevnt resultatet, og de som hadde skutt inn penger, deriblant John, tapte innsatsen. Selv om det var dårlige tider med lite lønn, var han glad over å ha arbeid. Det å ha et arbeid, påpekte han flere ganger, var noe stort. I sin fremtreden var han stillferdig, men ble respektert og hørt. Overfor slekta var han ikke raus med ros. Det var ikke god tone å stikke seg frem. I andre sammenhenger ga han imidlertid ros, spesielt de som arbeidet for arbeidernesaken. Da arbeiderpartiets kvinneforening i Namsos sommeren 1957 holdt fest for å hedre foreningens innsats gjennom mange år, holdt Lausnes tale, og ga en varm hyllest til medlemmene, og spesielt til de hadde vært aktive og utført et betydelig arbeid. Skal en tro «*Namdal Arbeiderblad*» 21. desember 1988 så var det moren til Knut Løfsnes som stiftet foreningen i 1905.

Det var ikke så mye å reise for, men han tok enkelte ganger «dampen» for å beholde kontakten med Flatanger og slekta. Han var interessert i utviklingen av stedet. Siste gang han var i Flatanger var i 1958 i forbindelse med konfirmasjonen til Torbjørn Fallet som han var gammelonkel til. Han holdt da en tale, noe de syntes var litt rart. Ingen der i huset var vant med at noen reiste seg og holdt tale «*innomdørs*». John Lausnes så med interesse på at Flatanger skulle få veiforbindelse. Han besøkte den gang vegarbeidet rundt Lennatappen ved Gårdsetervatnet, som var noen av de siste etappene av veien før man kom frem til Lausnes.^{XXI}

John Lausnes var sterk motstander av nazismen, og følgelig interessert i å følge med utviklingen under krigen. Han hadde en radio på Lauvsnes som nevøen Toralf Fallet oppbevarte på loftet hos sin far Thomas. En dag flere lå på kvisten og hørte på London banket to tyske soldater på døra og spurte om de kunne få låne telefonen for å ringe til

---

^{XXI} Lauvsnes fikk veiforbindelse med omverdenen i 1964. Da var bruene over Dahlevannet ferdig.

Statland. Mens de var der hørtes det at det var liv på kvisten. De så i taket og på hverandre men foretok seg ikke noe. Det var bare få dager igjen før freden og det skjønnte de nok. Jenny Fallet tror nok at det hele var en advarsel. De hadde nok observert fra utkiksposten på Storfjellet at det var en del trafikk til huset. Fallet beskrev John Lausnes som ganske høy, bredskuldret og kraftig, ulik resten av søsknene.

Det knyttet noe usikkerhet til om han var totalavholdsmann. Han var nær venn med personer som sto avholdsbevegelsen nært som Johan Wiik og Guttorm Hansen. Wiik var bl.a. en periode oppnevnt til «pressenevnd» sammen med Knut Kvaale i avholdsbevegelsen i Namsos.

19.0 Hvem identifiserte John Lausnes seg med, og hvem inspirerte?

Så kan man spørre seg hvilke personer og strømninger som var med på å farge John Lausnes og inspirerte hans politiske utvikling. I dag er det naturligvis vanskelig å gi et pålitelig svar. Ingen vokser opp i vakuum, heller ikke John Lausnes. Allerede mens han var i Flatanger lot han seg inspirere. Nevnt er maskinist Lie som bl.a. brakte med seg nye tanker og aviser til bygda. Lesing av arbeiderlitteratur for å holde seg oppdatert ble senere viktig for han. Man antar at barndom og ungdomsfase er viktige perioder for utvikling av personligheten og som vil ha betydning for hvordan man opptrer som voksen. Lausnes fikk oppleve nød og fattigdom fra dag en, og det gjorde noe med han. Det er vel slik at en persons forståelse av seg selv formes gjennom tilstedeværelsen i et spesifikt miljø. Alt i tidlig barndom fikk han lære seg hardt arbeid. Han fikk også tidlig se hva maktpersoner kunne tillate seg overfor arbeidsfolk, som de måtte finne seg i, av redsel for å miste arbeidet. Han tok dermed med seg verdier som ble avgjørende for hvordan han senere tenkte og handlet. Disse verdiene knyttet til tidlig fase i livet ble viktige for hans identitet, og gjorde han til det unike mennesket han ble. Hans trygghet på seg selv, gjorde det lett for han å akseptere andre.

Det finnes mange definisjoner på personlighet og hva som former den. Vanlig er å se på personlighet som en stabil og unik måte å tenke, føle og handle på over tid, og som dermed er med på å gi en person et karakteristisk preg. Den såkalte virksomhetsteorien forsøker å løse det klassiske problemet om forholdet mellom individ og samfunn. Den forklarer personlighetsutviklingen ut ifra et dialektisk vekselspill mellom individ og samfunn.

«Gjennom dette vekselspillet skaper mennesket seg selv som sosialt og psykologisk individ.»

Samtidig skaper det gjennom virksomheten sine egne sosiale og materielle

Omverdensbetingelser». Som nevnt lot han seg tidlig inspirere av politiske strømninger og i det øynet han muligheter for å bedre arbeids og levekår. Etter at Lausnes kom til Namsos møtte han en gryende arbeiderbevegelse som både forsøkte å skolere og organisere arbeidsfolk. Diskusjonene på saga og Folkets Hus ble betydningsfulle både for han og mange gode partikamerater. Kaiarbeider Johan Wiik var en godt skolert partimann som sto Lausnes nær. I en periode var de naboer i partibakkan. Deres vennskap og politiske samstemthet resulterte i viktige impulser. Som nærpersionene kunne fortelle møttes John Lausnes og Johan Wiik ofte og brukte mye tid sammen til politiske diskusjoner. I disse møtene fødtes nok mange nye ideer og de motiverte og inspirerte hverandre.

Etter at Folkets hus ble reist, økte engasjementet, og man inviterte kjente representanter fra arbeiderbevegelsen som motiverte og inspirerte. Lausnes fikk møte og bli kjent med fremstående personer som Buen og Madsen. Martin Tranmæl var flere ganger i Namsos og oppildnet arbeidsfolk. Hans retorikk øvet innflytelse og ledet til handling. Selv om de to var uenige på 1920- tallet om Arbeiderpartiets tilknytning til Komintern beholdt de kontakt og bevarte et godt vennskap. I hele perioden de kjente hverandre var Martin Tranmæl landsstyremedlem i Arbeiderpartiet. Det muliggjorde ofte å være oppdatert på hva som rørte seg sentralt.^{XXII} Inspirert ble Lausnes sikkert også av de seirene de vant, og målene de nådde. Den sosiale virkelighet han var en del av, var i stadig utvikling. Slik sett kan man argumentere med at også Lausnes ble skapt i et dialektisk vekselspill mellom individ og samfunn.

20.0 Sanna

Guttorm Hansen hadde lite å si om Sanna. Hun var mest på kjøkkenet, og lite å se ute. Få visste noe om henne, og hun spilte ingen rolle i arbeiderbevegelsen. Imidlertid viser «Namdalens Folkeblad» i november 1910 at hun ikke var helt passiv. Hun var bl.a. med i i gruppen som foreslo valglisten for Arbeiderpartiet ved kommunevalget Sanna var mye syk de siste årene, og døde 30. november 1955. Solveig Ytterdahl kunne fortelle at hun hadde store åpne sår på bena og kunne knapt bevege seg, i alle fall ikke utendørs. Selv om Sanna var lite synlig, var hun nok ikke det i hjemmet. Med en så opptatt

---

^{XXII} Martin Tranmæl var landsstyremedlem av arbeiderpartiet fra 1906 til han gikk av som sentralstyremedlem i 1963. I 1918 kom han inn i arbeiderpartiets innerste ledelse.

mann så ble det uten tvil hennes oppgave å ta seg av hus og barn. Man skal ikke se bort ifra at det oppsto mange diskusjoner i hjemmet når mye tid og økonomi skulle gå til partiet.

John og Sanna Lausnes med barn og barnebarn.

21.0 John T. Lausnes døde

John T. Lausnes døde den 26. mai 1960, nesten 83 år gammel. Han fikk kreft og skrantet mye det siste året han levde. Guttorm Hansen skrev at det var et stortre som falt denne gangen, og «gjør vårt eget liv fattigere å leve». Han var et godt menneske i all sin ferd, og i alt det han gjorde, ville han vel. Hansen skrev videre at han besøkte han få dager før han døde. Til undertegnede fortalte han at han ble budsendt av John Lausnes som ville ha et siste ord med Hansen. Han var da fornøyd og glad, og så klar til å flytte. Ba om å hilse alle.

I minneordet skrev Guttorm Hansen at John Lausnes ble et harmonisk menneske, fylt av rettferdstrang, men ikke av selvrettferdighet. Han var klar for en kamp, men ikke fylt av hat. Det ble et menneske som ville noe, som aktivt og fylt av handlingsvilje, en som krevde sin rett, men også gjorde sin plikt. «Og den rent etiske side ved arbeiderbevegelsen sto vel aldri klarere for oss enn når vi møtte John T. Lausnes». Lausnes ble ikke noen alvorlig og trist mann, skrev Hansen videre. Han var en glad mann, humorfylt, rammende i sin replikk og «med et par øyne som er de snilleste og vakreste jeg kjente».

Interimskirken var nesten fullsatt da familie, venner og kjente samlet seg for å ta et siste farvel med John Lausnes. Et vel av kranser og blomster dekket båren. Etter gravferden samlet

familie og venner seg til et minnesamvær på Salem der sogneprest Rangnes holdt en vakker minnetale over avdøde og klokker Skillingstad takket på familiens vegne for deltakelsen. ^{xxvi}

^{xxvi} Jørgen A. Rangnes f. 1902 i Kristiansund, kand. theol i 1938 var sokneprest i Namsos prestegjeld i perioden 1956- 63. Prost i Indre Namdal 1960- 63 (Aune, O. (1975) *Vemund kirke 100 år (1875- 1975)*, s. 19) Utgitt av Vemundvik sokneråd).

Namdal Arbeiderblad (1960).28. mai

22.0 Kritiske betraktninger

Historieskriving er som å veve en vev med et mylder av tråder. Flere av trådene som jeg har forsøkt å få tak i, er innsamlet over tid. Mange tråder, flere løse og tynne, gjør at det har vært vanskelig å skape et pålitelig helhetsbilde av personen, og hva livsgrunnlaget og kulturen skapte han til. Jeg fikk ikke fysisk møte John Lausnes, så jeg har derfor vært henvist til å lene meg på det andre personer som kjente han, har skrevet og fortalt. Det finnes ikke noe arkiv eller sareptakrukke etter John Lausnes som en kan øse av. Ifølge Guttorm Hansen gikk arkivene fra hans politiske aktivitet tapt i forbindelse med bombingene av Namsos i 1940. Alle protokoller forsvant da Folkets Hus brant ned. Trådene som er brukt i denne veven er referert til i referanselisten.

Historie kan forstås på mange ulike måter. Man skal være klar over at ulike historiske retningers tilnærming kan resultere i forskjellige resultater eller svar. Historien om John Lausnes er et forsøk på en kultur eller sosialhistorie, i betydningen å avdekke enkeltmenneskets opplevelser og erfaringer. Sosialhistorien forsøker å rette søkelyset på

hvordan folk levde sammen i sosiale sammenhenger. Dette arbeidet er gjort ut ifra ønske om å sette søkelyset på de som sto «lavt» på rangstigen, og et forsøk på å trekke dem frem i lyset. En slik historie gir også kunnskap om tiden personen levde i.

Som nevnt gikk alt arkivmateriale om fag og arbeiderbevegelsen tapt under bombingene av Namsos våren 1940. Jeg har derfor i stor grad vært henvist til å lene meg på det som er skrevet og fortalt i ettertid. Objektivitet er vanskelig. I fenomenet ligger i sin ytterste konsekvens kravet om at en skal fremstå som nøytral og uavhengig som erkjennende subjekt, noe mange mener er en umulighet. Innen historiefaget blir man raskt konfrontert med spørsmålet om det er mulig å oppnå sann erkjennelse om fortiden som vi er fordømt til å komme lenger bort fra for hver dag.

John Lausnes fremsto som sterk og trygg i troen på arbeiderbevegelsens ideologi. Han var overbevist om at det var det rette for land og folk. Men der kan også være at han hadde stunder der veivalgene ikke var like lette, og motargumentene gode og fornuftige. Arbeiderpartiet hadde streng indre justis som ikke ga store muligheter til å opponere. (partipisk). Dette er spørsmål vi har ikke noe kunnskap om. Ikke engang barnebarnet Solveig Ytterdal kunne gi noe svar på det. Han ble husket som en mann som var sterk og urokkelig i troen.

Spesielt mye er hentet fra Guttorm Hansen, samt andre nærpå personer. Man bør være oppmerksom på at Hansen og Lausnes gjennom mange år hadde et intimt og godt forhold. Denne nærhet kan ha farget Hansens syn på Lausnes sitt bidrag innenfor det feltet som her er behandlet. Det er i alle fall ikke primært Lausnes sin oppfatning av virkeligheten som her gjengis. Imidlertid har jeg ikke funnet mer pålitelige informasjonskilder. Som et bakteppe ligger også at undertegnede har arbeidet med artikkelen med utgangspunkt i en sympati for sosialismen. Det skal leser være oppmerksom på.

Det er lett å innta en såkalt induktiv tilnærming i den forstand at en slutter fra enkelthendelser til det almene, og i det kan det ligge en fare. For eksempel kan det bli at en foretar slutninger ut ifra enkelt hendelser / utsagn. Arbeidet er subjektivt i sitt vesen. Det er jeg med mine briller og fordommer som har stilt spørsmål, samlet spor og konkludert. Andre kunne ha kommet frem til andre svar. Leser skal også være oppmerksom på at å tolke en tekst, et utsagn eller en

fortelling, innebærer å tilføre mening som blir hentet ut av en egen læringshistorie. Læringshistorie med forutinntatte forestillinger har lett for å legge seg inn i teksten.

Over tid har jeg intervjuet og hatt samtaler med mange, også personer med andre politiske oppfatninger og standpunkt enn John Lausnes. Alle disse har uten unntak omtalt Lausnes i positive ordelag og konkludert med at det var en mann man så opp til.

Jeg har forsøkt, men ikke klart å oppspore personer som opplevde «sosialistspøkelset» som en trussel, og som kunne fortalt om sine opplevelser med arbeiderbevegelsens fremmarsj. Skulle noen ha klart det, utfordres de herved.

23.0 Litteratur det er bygd på i denne fremstillingen

Landre, A (1999) Fastlandsfolket i Flatanger. Nord for Jøssundfjoden.

Kirkeboka for Løvøy og Namsos kirke.

Landre, A. (2012) Spedalskhet i Flatanger mellom 1860 – 1910. Årboken for Flatanger historielag.

Norske Skogs arkiver i Namsos.

Bull, E. (1955) Norsk Fagbevegelse. Oversikt over fagorganisasjonens utvikling. Oslo: Arbeidernes Opplysningsforbund.

Bull, E. (1955) Arbeidsfolk forteller. Fra sagbruk og høvleri, s. 217 Oslo: Tiden Norsk Forlag.

Lysholm, E. (1953) Ved 50- årsjubileet i Sør- Trøndelag Arbeiderparti. Trondheim: Sentrum Bok- og Aksidenstrykkeri.

Stamnes, J. (2014) Marius Hægstad. Lærer, forlegger, politiker og språkforsker. Utgitt i Namsos bys historielag.

Opplysninger gitt av Kåre Haukø 2006.

Ebberstad Hansen, J. (1998) Arbeiderpartiets partiprogram fra 1891. I Norsk Tanke og Tro. Oslo: Tano Aschehoug.

Ny Tid

Hansen, G. (1998) Namsos Arbeiderparti 100 år. Namsos: Namsos Arbeiderparti.

Lausnes, J., Sjaamo, E., Tyldum, M. (1948) Namsos Arbeiderparti. Partiets historie 50 år. Namsos: O. Hojems Trykkeri.

Hildrum, J., Aakervik, O. (2014) Namsos min by 1845- 2015. Namsos: Pedagogisk psykologisk forlag.

Terjesen, A. (1990) Maidagen. 1. mai- feiringens historie i nord. Oslo: Tiden norsk forlag.

Stamnes, J. (2011) Ole Konrad Ribsskog (1865- 1941) Skolemann og skolepolitiker En historisk biografi. Utgitt av Flatanger historielag.

Hansen, G. 1953) Arbeiderbevegelsen i Nord- Trøndelag 50 år. Namsos.

Wilhelmsen, K. (1981) NKL Forbrukereid i 75 år. Norges Kooperative Landsforening 1906- 1981.

Det Norske næringsliv (1946) Nord Trøndelag fylkesleksikon.

Norges Kooperative Landsforening gjennom 50 år. Oslo.

Social håndbok for Norge Bind II (1953). Oslo: Norsk forening for sosialt arbeide.

Arnesen, R. (1949) Hvorledes stiftes samvirkelag? Oslo: Norges Kooperative Landsforening. Organisasjonsavdelingen.

Overaae, H. (1919) Samvirkeboken. Kristiania: Utgitt av Det kongelige selskap for Norges vel samvirkeutvalget.

Namdalens Socialdemokrat

Nordtrønderen

Hellern, V. (1989) Skolens idegrunnlag. I Dokka, H., Jordheim, K., Lippestad, J. (red) Skolen 1739-1989. Oslo: NKS- Forlaget.

Hansen G. (1987) Trehesten, partiet og gutten. Oslo: Aschehoug.

Bull, T. (1951) Moral uten religion? Arbeiderbladet, 17 april.

Namdal Arbeiderblad

Opplysninger gitt av Jens Anton Andersen i flere samtaler i perioden 1986- 2009.

Tranøy, K. Humanisme. Hentet 13. mars 2015 fra Store norske leksikon <https://snl.no/humanisme>.

Solum, G. (1961) Namdal Arbeiderblad. 14. oktober 1961.

Arbeider- Avis (1924).

Namdalens Socialdemokrat.

Opplysninger gitt av Solveig Bergum i flere samtaler med John H. Stamnes i 2002 og 2003.

Opplysninger gitt av Rakel Holm i samtale med John H. Stamnes 2001.

Opplysninger gitt av Solveig Hansen i samtale med John H. Stamnes 2002.

Opplysninger gitt av Tor Elden i samtale med John H. Stamnes.

Opplysninger gitt av Dagmar Kalstad i flere samtaler med John H. Stamnes i perioden 1995- 2001.

Opplysninger gitt av Solveig Ytterdal i samtale med John H. Stamnes 2001; 2002.

Opplysninger gitt av Anny Fallet 2010.

Opplysninger gitt av Jenny Fallet i intervju med John H. Stamnes 2002.

Opplysninger gitt av Mary Gjælde ved flere møter 2000- 2003.

Broch, H., Enerstvedt, R., Fjell, E., Hammerlin, Y., Hope, T., Huserbråten, K., Høydalsvik, E. E., Nygren, P., Rolland, A. (1991) Virksomhetsteorien. En innføring og egenskaper. Oslo: A/A Falken Forlag.

Arbeidets Ret.

Framsteg.

Arbeiderbladet.

24.0 Vedlegg

Attest
 At Hagbart Fyhn har været i min Tjeneste fra Vaaren
 1869 til dato, atsaas i 4 Aar er det mig en Pligt at meddele ham
 nedenstaaende Anbefaling. - Jeg købte mig i April 1869
 en stor Gaard paa 1, en Mil fra Namsos (Hammersoen).
 Uden nævnte Gaard ligger et Sægbrog og ette et ubetydeligt
 Skovbrug. I 1872 lod jeg an bygge en Sagb. Dette Brug har
 H. Fyhn været Bestyrer for i aare 4, fire Aar. -
 Da jeg nu har bortforpagtet Gaarden er han følge der af
 bliven Leier, og agter at søge sig en for ham passende etvæltig
 Gaard. H. Fyhn har en god Skoleaarsrett, skriver en god
 Haand, og Julekommen dielig at Jule Regnskaber er det jeg
 kan anbefale ham til hvem der maatte have brug
 for ham og var som i et Tjenest, som anførsel omstænd.
 da han herud all velgaarnde i Fremtiden. -
 Namsos den 30 April 1873.
 Niels Bjørnum

Attest datert 30 april 1873 til Hagbart Fyhn fra Niels Bjørnum i Namsos som viser at Fyhn var ansatt som bestyrer
 for et sagbruk hos Niels Bjørnum på Hammersoen. Attesten ble skrevet 10 år før Fyhn ble ansatt som
 bruksbestyrer på det som ble benevnt Løfsnes brug (kasse og tønnefabrikk). Attesten viser dermed at han
 oppholdt seg i Namdalen en god stund før han flyttet til Lauvsnes.